

A grúz-orosz háború hatása a kelet-közép-európai biztonságfelfogásra¹

A jelen tanulmány az vizsgálja meg, hogy az éppen öt esztendeje kirobbant, 2008. augusztusi ún. ötnapos grúz-orosz háború² gyakorolt-e hatást – s ha igen: milyen? – a közép-kelet-európai biztonságfelfogásra. Ennek érdekében három kérdést vesz górcső alá: egyrészt a közép-kelet-európai térség³ 2008 előtti biztonságfelfogását; másrészt hogy miként reagáltak le a térség államai az ötnapos háborút; végül harmadrészt, hogy a grúz-orosz háború hatott-e és miként a térség országainak védelmi szférájára és védelmi törekvéseire.

A 2008. augusztusi grúz-orosz háborút követően egy tanulmányában⁴ a jelen írás szerzője két dologról igyekezett meggyőzni olvasóit. Egyrészt arról, hogy a helyi jellegű ötnapos háború a nagyhatalmak közötti viszony szempontjából csupán a geopolitikai realizmus biztonságpolitikai korszakát élő Oroszországi Föderáció kísérlete volt a poszt-bipoláris hatalmi politika játékszabályainak adaptálására, s nem egy új hidegháborús korszak kezdete.⁵ Másrészt hogy grúz-orosz háború annak nyilvánvaló jele volt, hogy a világban, melyben élünk, az olyan regionális nagyhatalmaknak, mint Oroszország, Kína vagy Irán, több mondanivalójuk van saját környezetükben, mint a globális hatalomnak kikiáltott Egyesült Államoknak.⁶ Sajnos már akkor is nyilvánvaló volt, hogy ez az állítás nem érvényes a biztonság- és védelempolitika terén még a regionális nagyhatalmisághoz szükséges képességekkel sem rendelkező Európai Unióra.⁷

Az elmúlt fél évtized valamennyi állításunkat megerősíteni látszik. Egyrészt miközben a Moszkva-Washington viszonyban a Barack Obama elnök által meghirdetett „Reset” kétségtelenül leginkább csak ideiglenes eredményeket hozott (a globális non-proliferációs erőfeszítéseket támogatni hivatott START–III szerződést, Afganisztán kapcsán az északi utánpótlási

¹ Ez a tanulmány az ÁROP-1.1.19-2012-2012-0001 kódjelű, a „Hatásvizsgálatok és a kormányzati stratégiai irányítás rendszere egyes ágazati dokumentumainak elkészítése, valamint alkalmazási gyakorlatának támogatása a Honvédelmi Minisztériumban” elnevezésű projekt keretében készült.

² A háborúról lásd: RÁCZ András: *Az ötnapos háború – a grúziai konfliktus*. Nemzet és Biztonság, 2008. szeptember. 52-57. o. <http://www.nemzetbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=86>; Ölre ment a medvével Grúzia – cikkgyűjtemény. Origo, 2008.08.12. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20080812-deloszetia-abhazia-cikkgyujtemeny-a-gruzorosz-haborurol.html>; *Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. Report I-III*. 2009. September. <http://www.ceiiq.ch/Report.html>; COR-

NELL, Svante E. – STARR, S. Frederick (ed.): *The Guns of August 2008. Russia's War in Georgia*. M.E. Sharpe, New York-London, 2009. 279.; ASMUS, Ronald D.: *A Little War that Shook the World. Georgia, Russia, and the Future of the West*. Palgrave Macmillan, 2010. 250.; ASTROV, Alexander (ed.): *The Great Power (mis)Management. The Russian-Georgian War and its Implication of Global Political Order*. Ashgate Publishing Limited, 2011. 193.

³ Kelet-Közép-Európához a következő országokat sorolja az írás: a visegrádi országokat (Csehországot, Lengyelországot, Magyarországot, Szlovákiát), a posztjugoszláv térség államait (Szlovéniát, Horvátországot, Bosznia-Hercegovinát, Macedóniát, Montenegrót, Koszovót, Szerbiát), Romániát, Bulgáriát, illetve a posztsovjet térségből a balti országokat (Észtországot, Lettországot, Litvániát), Belorussziát, Moldovát és Ukrajnát.

⁴ TÁLAS Péter: *A grúz-orosz háború geopolitikai értelmezése*. Nemzet és Biztonság, 2008. szeptember. 66-75. o. <http://www.nemzetbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=88>

⁵ Az már 2008 augusztusában világosan látszott, hogy a grúz-orosz konfliktus – illetve általában az ún. befagyasztott konfliktusok (a dél-oszét, az abház, a hegyi-karabahi és a Dnyeszter-melléki) – kapcsán Moszkva gyakorlatilag az Egyesült Államok (szélesebb értelemben a Nyugat) által az 1990-es és 2000-es években követett biztonságpolitikai gyakorlat elemeit és jelszavait igyekezett utánozni. Tette ezt a szóban forgó területek (Dél-Oszétia esetében a 2002-es és a 2006-os) függetlenségi referendumaik támogatásától kezdve a humanitárius, kisebbségi és emberjogi elvekre való hivatkozáson és az ENSZ BT felhatalmazása nélküli háborún keresztül egészen Abházia és Dél-Oszétia függetlenségének egyoldalú elismeréséig. Az elemzők egy része nem véletlenül hívta fel a figyelmet már akkor arra, hogy Moszkva 2008 augusztusában semmi olyat nem tett, amit az Egyesült Államok a korábbi években nem tett volna meg (Jugoszlávia 1999-es BT-felhatalmazás nélküli bombázása, Irak ugyancsak ENSZ-mandátum nélküli 2003-as lerohanása, Koszovó függetlenségének egyoldalú elismerése 2008 februárjában). Mi több, az orosz vezetés még érvrendszerében is a nyugati mintákat igyekezett követni, amikor dél-oszétiai és abházai katonai fellépését az orosz állampolgárok (az orosz békefenntartók, illetve az orosz állampolgársággal is rendelkező dél-oszétok és abházok) biztonságának védelmével magyarázta. Nem véletlen tehát, hogy a Wikileaks által 2010-ben közzétett amerikai diplomáciai iratok szerint az európai nagyhatalmak többsége (Németország, Franciaország, Spanyolország, Olaszország) valójában már a konfliktus idején is alapvetően megértőnek mutatkozott az Oroszországi Föderáció irányába, az Egyesült Államok pedig Barack Obama elnökké választását követően a grúz-orosz háború ellenére is meghirdette a „reset” („újraindítás”) enyhülésnek szánt politikáját. TÁLAS Péter: *A grúz-orosz háború geopolitikai értelmezése*. 67-68. o.; *Az új amerikai Oroszország-politikáról*. SVKK Elemzések, 2009/5. http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2009/SVKI_Elemzesek_2009_5.pdf; MARKEDONOV, Sergei: *Wikileaks reopens debate over Russia-Georgia war. Russia Beyond the Headlines*, 2010. 12. 06. http://rbth.ru/articles/2010/12/06/what_does_wikileaks_say_about_russian_georgian_war05183.html;

⁶ TÁLAS: *A grúz-orosz háború geopolitikai értelmezése*. 66. o.; THOMANN, Pierre-Emmanuel: *Russia-Georgia: the multipolar world's first war*. 2008. october. <http://www.diploweb.com/Russia-Georgia-the-multipolar.html>

⁷ TÁLAS: *A grúz-orosz háború geopolitikai értelmezése*. Uo. 74. o.

vonalak orosz biztosítását, illetve az iráni nukleáris kérdésben mutatott nagyobb moszkvai együttműködési hajlandóságot), így stratégiai áttörésről nem beszélhetünk, ugyanakkor az orosz-amerikai kapcsolatok egyértelműen kiegyensúlyozottabbá váltak. Másrészt bár kőolaj-, illetve földgáz-bevételei a korábbihoz képest kétségtelenül gazdagabbá tették Oroszországot, azonban az ország nem vált lényegesen modernebbé, a nemzetközi politikában pedig továbbra sem lépett ki a globális ambíciókat csupán megfogalmazni képes „regionális hatalom” státuszából. Végül harmadrészt: az Európai Uniót az augusztusi grúz-orosz háborút követően kirobbant pénzügyi és gazdasági válság a nemzetközi hatalmi viszonyok szempontjából relatíve csak tovább periferizálta.⁸

Az Oroszországi Föderációval szomszédos térségek államai és társadalmi – s ide tartoznak a kelet-közép-európai térség államai is –, az Egyesült Államoktól, illetve az európai nagyhatalmaktól eltérően percipiálták Moszkva fegyveres fellépését. Bizonyos értelemben igen találóan jellemezte az ön napos háborút kiváló könyvének címben Ronald D. Asmus: „*Egy kis háború, amely megrázta a világot*”.

A kelet-közép-európai régió biztonságfelfogását meghatározó tényezőkről

Írásunknak ez a része a kelet-közép-európai térség biztonságfelfogását meghatározó tényezőkkel foglalkozik két metszetben: egyrészt a biztonságfelfogást befolyásoló történeti jellegzetességekről szólva, másrészt a térségen belüli biztonságfelfogások és geopolitikai helyzetek különbségeit jelző kül- és biztonság opciókat számba véve. A biztonság fogalmát a koppenhágai iskola tanításának megfelelően széles értelemben használjuk⁹ – vagyis a katonai, a politikai, a gazdasági, a környezeti és a társadalmi biztonság dimenzióira vetítve –, annak érdekében, hogy a lehető legközelebb kerüljön a térség társadalmi által a köznapi nyelvben használatos biztonságfogalomhoz. Ez két szempontból is indokolt. Egyrészt az átlagpolgárok – amint azt a különböző szociológiai vizsgálatok is bizonyítják – rendszerint először a megélhetést garantáló munkahelyek biztonságához, az egészség- és nyugdíjbiztosítási jogosultsághoz kapcsolódó szociális biztonságra (a jelenlegi pénzügyi- és gazdasági világválság közepette a szociális biztonságnál szélesebb gazdasági biztonságra), illetve a társadalmi együttélés belső rendjéhez (az egyes ember életének, személyének, javainak és jogainak biztosításához) kapcsolódó közbiztonságra gondolnak a biztonság szó hallatán. Kevésbé érzékenyek a nemzetközi biztonságra, amely a hatalmi politizálás hagyományaiban gyökerezik. Másrészt indokolt azért is, mert úgy véljük, hogy egy térség akkor lehet sikeres, ha a lehető legnagyobb mértékben figyelembe veszi az itt élő társadalmak jellegzetességeit, elvárásait és igényeit. Ez teszi ugyanis a biztonságpolitikákat olyan törekvéssé, amellyel az átlagpolgárok is nagy számban tudnak azonosulni.

Mivel első pillantásra a térséghez tartozó államok és társadalmak meglehetősen heterogén képet mutatnak, indokoltnak látszik jelezni, melyek azok a tényezők, melyek miatt e térség mégis régióként fogható fel. Ezek közül a szerző alábbi kettőt tartja a legfontosabbnak. A régió biztonsága az európai biztonság része, az itt található államok és társadalmak biztonságát az európai biztonság peremfeltételei határozzák meg. Ez annak ellenére igaz, hogy az erőviszonyok, a nemzetközi szerződésekhez, rezsimekhez és a szövetségi rendszerekhez való tartozás és a státusz tekintetében igen különbözőek az entitások a régióon belül. Paradox módon – s itt ismét a koppenhágai iskolára hivatkozunk¹⁰ – a kelet-közép-európai felfogható egy regionális biztonsági komplexumként is, tekintettel arra, hogy a térség államai-

⁸ CSIKI Tamás: *A gazdasági válság hatása Magyarország és egyes szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére I.* SVKK Elemzések 2013/9. http://hkh.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2013/SVKK_Elemzesek_2013_9.pdf; CSIKI Tamás: *A gazdasági válság hatása Magyarország és egyes szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére II.* SVKK Elemzések 2013/10. http://hkh.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2013/SVKK_Elemzesek_2013_10.pdf; GAZDIK Gyula: *Stratégiai törekvések a szíriai válság kapcsán III. Az Európai Unió és a szíriai válság.* SVKK Elemzések 2013/3. http://hkh.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2013/SVKK_Elemzesek_2013_3.pdf

⁹ Lásd erről: BUZAN, Barry – WEAVER, Ole – DE WILDE, Jaap: *Security – A new framework for analysis*, Boulder, Lynne Rienner, 1998. 239.

¹⁰ BUZAN, Barry – WEAVER Ole: *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003. xxvi+564.

nak biztonsága egyenként jobbára értelmezhetetlen, mivel történeti fejlődésüknél fogva az itteni társadalmak nagyon erősen egymásra reflektáló biztonságpercepcióval rendelkeznek.

A történeti jellegzetességekről. Közismert, hogy Kelet-Közép-Európa az európai kontinens olyan térsége, amelynek államai a XVIII. század végétől kezdődő modern nemzetfejlődés időszakában sem egyenként, sem pedig régióként nem voltak képesek önálló hatalmi tényezőként megjelenni a nemzetközi porondon. A térség államalakulatai a XIX. és XX. században csupán tárgyai voltak a befolyási övezetekért vívott nemzetközi nagyhatalmi játszmáknak. Gazdasági-társadalmi elmaradottságuknak éppúgy szerepe volt ebben, mint a Bibó István által oly plasztikusan jellemzett „*kelet-európai kisállamiságnak*”.¹¹ Aligha túlzunk, ha azt állítjuk, hogy a nagyhatalmaktól való függés, az alávetettség, a korlátozott szuverenitás állandósult, már-már „*természetes*” állapota volt a térségnek (különösen a XX. században), s ennek máig meghatározó hatása van a kelet-közép-európai államok kül-, biztonság- és védelempolitikájára. Nem csak abban az értelemben, hogy térségünk társadalmában és politikai elitjeiben elevenen tovább élnek a függőség és alávetettség túlélését biztosító társadalmi-politikai technikák (pl. a pragmatizmus, a helyezkedés, az erősebbhez való csatlakozás, a garanciákhoz való merev ragaszkodás), de abból a szempontból is, hogy a kelet-közép-európai nemzetek számára még hosszú ideig komoly feladatot és kihívást jelent majd a szuverenitás körülményei közötti önálló stratégiai gondolkodás elsajátítása.¹²

Az elmúlt húsz esztendő eseményei vajmi keveset változtattak a kelet-közép-európai térség kisállami jellegén, sőt inkább csak tovább erősítették azt.¹³ S nem csupán a Szovjetunió felbomlásával, Csehszlovákia szétválásával és Jugoszlávia szétesésével, de bizonyos értelemben a térség egyes országainak európai integrációjával is. Mert bár kétségtelen, hogy az Európai Unióhoz csatlakozó államok perspektivikusan komoly előnyre tettek szert az unión kívül rekedt társaikkal szemben, de új nemzetközi játékterük paradox módon még kontrasztosabbá tette kisállamiságukat. S persze szegénységüket is, ami tovább korlátozza ezen országok külpolitikai és biztonságpolitikai szerepvállalásának lehetőségeit.

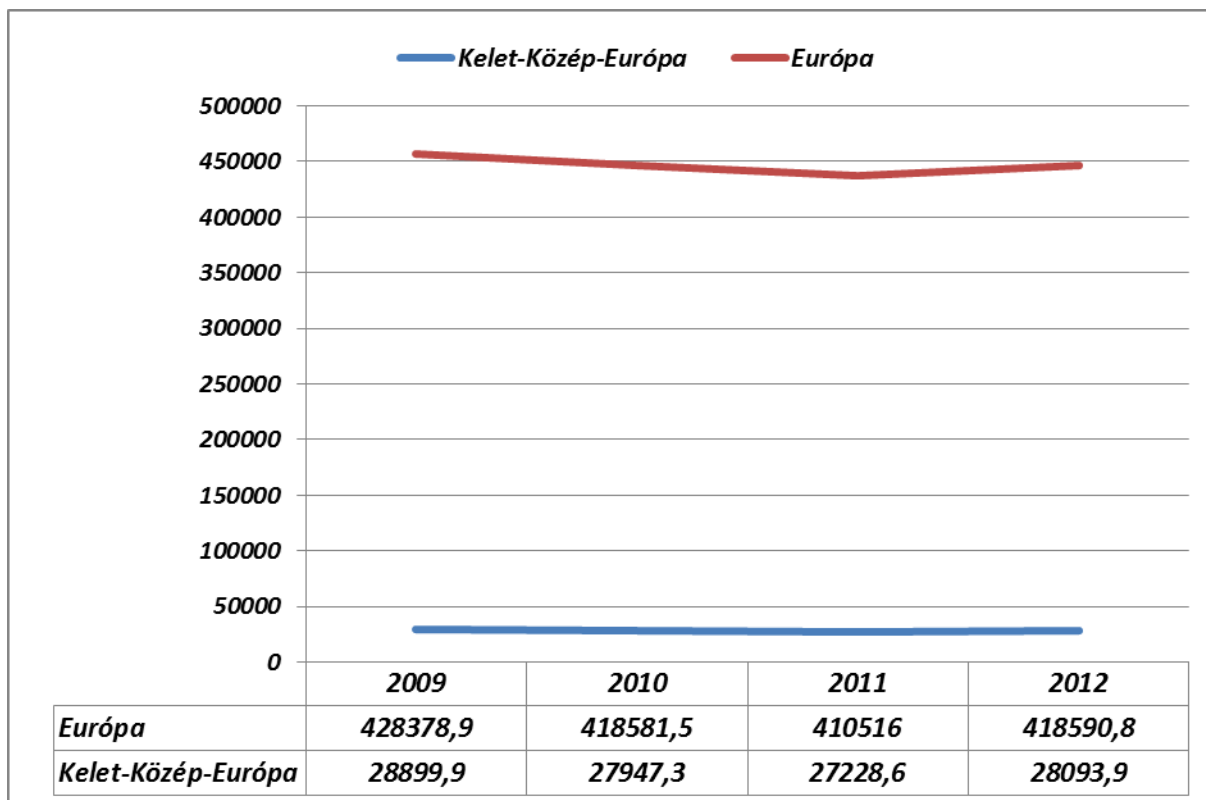
A nemzetközi kapcsolatok szakirodalmából már régen közismert, hogy jelentős befolyást csupán azok a „*nagyhatalmak*” képesek gyakorolni a nemzetközi rendszerre, amelyek rendelkeznek a hatalom formai és tartalmi elemeivel. Egy olyan időszakban pedig, amikor a nagyhatalmak közül az egyik „*hiperhatalmi*” státuszra tesz szert, az ún. másodlagos nagyhatalmak is gyakran csupán egymással összefogva járhatnak sikerrel e tekintetben. A nemzetközi erőssorrendben a nagyhatalmak mögé sorolt „*középhatalmak*” egyedül nem képesek hatékonyan fellépni, így a nemzetközi rendszert leginkább államcsoportokban vagy a nemzetközi szervezeteken keresztül igyekeznek befolyásolni. A szakértők az említett sor végére azokat a „*kishatalmakat*” állítják, amelyek sem egyedül, sem egy csoport tagjaként nem képesek jelentős hatást gyakorolni a nemzetközi rendszerre. Ez utóbbiaknak be kell érniük azzal, hogy biztonságpolitikai kompetenciájuk korlátozott, csak a nemzetközi rendszer egy-egy alrendszerére, többnyire saját közvetlen környezetükre terjed ki, már persze akkor, ha a korábbiakban említett nagy- és középhatalmak ezt nem kérdőjelezi meg. Amennyiben a fenti kritériumok alapján vizsgáljuk meg Kelet-Közép-Európa elmúlt két évtizedét, még inkább feltűnő a térség kisállami jellege. Az itteni államok kül- és biztonságpolitikai kompetenciája ugyanis meglepően korlátozottnak mutatkozik.

¹¹ Lásd erről BIBÓ István: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága*, IN: BIBÓ István: *Válogatott tanulmányok*, II. kötet, Magvető, 1986. 185-265.

¹² Lásd erről VINCZE Hajnalka: *Egy közös európai stratégiai kultúra kialakításának esélyei*, IN: TAKÁCS Judit – TÁLÁS Péter – VINCZE Hajnalka: *Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikai dokumentumai*, III. kötet, ChartaPress Kft., Budapest, 2005. 15-25.; TÁLÁS Péter – CSIKI Tamás: *Can we identify a coherent strategic culture in Hungary?* In: Heiko BIEHL, Bastian GIEGERICH & Alexandra JONAS (eds.) *Strategic Cultures in Europe. Security and Defence Policies Across the Continent*. Springer VS, 2013. 165-179. o.

¹³ A kisállamiság modern problémájáról igen hasznos magyar nyelvű összefoglalót ad: HÜLVELY István (szerk.): *Kisállamok a globalizálódó nemzetközi rendszerben*, Európa Tanulmányok 7. MTA Politikai Tanulmányok Intézete, Budapest, 2003. 175.

**Európa és Kelet-Közép-Európa¹⁴ védelmi kiadásai 2011-es árfolyamon, millió dollárban
(2009–2012)**

Forrás: SIPRI

Fontos azonban jelezni, hogy térségünk társadalmainak és politikai elitjeinek viszonya a biztonsághoz a közös vonások mellett is meglehetősen differenciált, függően történelmi-politikai tapasztalataiktól, korábbi államjogi helyzetüktől, vagy éppen az elmúlt két évtized eseményeitől.

A térség biztonságpolitikai opcióiról. Az 1989-90-es rendszerváltással elméletileg közel fél tucat biztonságpolitikai opció nyílt meg a függetlenné váló kelet-közép-európai államok előtt, azonban az elvi lehetőségek megvalósulásának igen különböző volt a politikai realitása. Fel-sorolásuk mindemellett azért fontos, mert plasztikusan szemléltetik azt, hogy a rendszerváltást követő biztonságpolitikai fordulat a térségben korántsem volt automatikus, illetve nem szükségképpen vezetett egyetlen kizárólagos opció elfogadásához. Még akkor sem, ha napjainkban a kelet-közép-európai politikusok előszeretettel nevezik történelmileg szükségszerűnek a nyugati orientáció meghatározóvá válását a térség biztonságpolitikájában. Jóval közelebb járunk az igazsághoz, ha Kelet-Közép-Európa biztonságpolitikai fordulatát egy olyan – a rendszerváltások és a bipoláris világrend felbomlásának menete, illetve történései által meghatározott – folyamatnak tekintjük, amely során mindenütt számos opció került időlegesen előtérbe. Zömük 1989-1995 között jelentőségét veszítette, s csak egy hosszabb fejlődés során konszolidálódtak azok a különböző stratégiai irányok, amely ma a kelet-közép-európai államok hivatalos biztonságpolitikáját jelentik.

A bipoláris világrend bukását követően a kelet-közép-európai biztonságpolitikai vitákban az alábbi opciók vetődtek fel:

Keleti opció: a Szovjetunióval/Oroszországgal való – módosított formájú és tartalmú – szövetség fenntartása. Ez a lehetőség a térség legtöbb állama számára részben politikai ér-

¹⁴ A térség az alábbi 20 országot öleli fel: Csehország, Lengyelország, Magyarország, Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Albánia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Macedónia, Moldova, Montenegró, Szerbia, Fehéroroszország, Grúzia, Ukrajna.

telemben volt elképzelhetetlen (a rendszerváltás egyik leglényegesebb eleme ugyanis éppen a szovjet érdekszférából való kiszabadulás volt), részben pedig az tette irreálissá, hogy 1991-ben felbomlott a szovjet birodalom, s kiderült, hogy a volt szovjet utódállamok nemzeti érdekei is merőben különböznek Moszkva törekvéseitől. A keleti orientációt azonban korántsem tekinthetjük csupán elméleti opciónak. A szűkebb kelet-közép-európai térségből ugyanis – bár eltérő motivációk alapján, de – mind a mecari *Szlovákia* (1993-1998 között),¹⁵ mind pedig a milosevicsi *Jugoszlávia* (1991-2000 között)¹⁶ ezen az opció mellett tette le a voksát, nem is beszélve természetesen a lukasenkói *Fehéroroszországról*.¹⁷

A semlegesség, illetve a biztonsági garanciák opciója. Jóllehet a semlegesség alternatívájával kapcsolatban – különösen az 1990-es évek első felében – komoly politikai nosztalgia volt tapasztalható a kelet-közép-európai politikai elitek egy részében,¹⁸ alapvetően e biztonságpolitikai opciót is a bipoláris világrend felbomlása tette irreálissá. A kétpólusú világrend megszűnését követően ugyanis már nem volt igazán mi között semlegesnek lenni, és (Oroszországon kívül) nem voltak olyan releváns nagyhatalmak sem, amelyek egy-egy ország semlegességét garantálták, illetve respektálták volna. Emellett azt a semlegességgel kacérkodó politikusok is világosan látták, hogy a kelet-közép-európai országok egész egyszerűen szegények ahhoz, hogy a semlegesség biztonságpolitikai kritériumait osztrák, finn, svéd vagy svájci minőségben valósítsák meg.

A semlegesség egyik változata, a nagyhatalmak által garantált biztonság alternatívája az orosz vezetés által inspirált biztonságpolitikai opció volt. Az Andrej Kozirjev és Borisz Jelcin által először 1993-94-ben megfogalmazott elképzelés szerint a közép-kelet-európai térség biztonságát egy Oroszország és Nyugat-Európa, illetve Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok közötti egyezmény szavatolta volna. Az opció a térség számára mindenekelőtt azért volt elfogadhatatlan, mert a javaslat a kelet-közép-európai térség országait – hasonlóan az 1989 előtti szovjet állásponhoz – továbbra is csupán az európai biztonság tárgyának, nem pedig alanyának tekintette. A semlegesség alternatívája utoljára a NATO-csatlakozás kapcsán kialakult térségbeli vitában vetődött fel. Az opciót ekkor képviselők nem tagadták ugyan a nyugati orientáció szükségességét, de ez értelmezésükben csupán az európai integrációs intézményeket ölelte volna fel.¹⁹

Hivatalos külpolitikai irányvonalként a semlegesség csupán *Ukrajna* (1991-1997),²⁰ illetve *Moldova*²¹ esetében fogalmazódott meg (utóbbinál ezt az alkotmány is tartalmazza), vagyis

¹⁵ A problémáról lásd: DULEBA, Aleksander: *The Blind Pragmatism of Slovak Eastern Policy*, RC SPPA, Bratislava, 1996. 54.; DULEBA, Aleksander – LUKAČ, Pavol – WLACHOWSKY, Miroslav: *Foreign Policy of the Slovak Republic*, RC SPPA, Bratislava, 1998. 63.

¹⁶ Lásd erről: JUHÁSZ József – MAGYAR István – TÁLAS Péter – VALKI László: *Koszovó – egy válság anatómiája*, Osiris, Budapest, 2000. 170-174.

¹⁷ Lásd erről: KOZSOKINA, E. M. (szerk.): *Belorusszia: púty k noim gorizontam*, Moszkva, 1996.; VAINIENE, Ruta – KRÓLIKOWSKA, Elzbieta – PŁOSKONKA, József – ROMANOV, Vladislav (szerk.): *Belarus: Reform Scenarios*. Stefan Batory Foundation, Varsó, 2003.; EBERHARDT, Adam: *Cele i kierunki polityki zagranicznej Republiki Białoruś*. PISM Biuletyn Nr. 45 (153) Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Biuro Analiz, 2003. szeptember 3., 4.; LYNCH, Dov (ed.): *Changing Belarus*. Chailiot Paper 85. ISS, 2005. november. 132.; SADOWSKI, Rafał: *Białoruś 2006*. Raport OSW, Warszawa, 2007. 26.; KONONCZUK, Wojciech: *Trudny „Sojuznik”*. *Białoruś w polityce Rosji*, Prace OSW, Zeszyt nr 28. Warszawa, 2008. szeptember 15., 54.

¹⁸ Magyarországon – különösen az 1990-es évek első éveiben (leginkább addig, amíg a magyar rendszerváltás egyik legfőbb legitimáló hivatkozása az 1956-os magyar forradalom volt) – igen népszerű volt a Nagy Imre miniszterelnök által 1956-ban megfogalmazott semlegesség. Az évtized első felében a lengyel, a cseh és szlovák biztonságpolitikai vitákban is gyakran felmerült ez az opció.

¹⁹ A semlegesség problematikájáról lásd: GARTNER, Heinz: *Models of European security and options for the new 'neutral' members in the European union - the Austrian example*, European Security, Volume 5. Issue 4. (Winter), 1996. 604-613.; UJJ András: *A semlegesség tartalom és formaváltozása*, Védelmi Tanulmányok 14. SVKI, Budapest, 1997.

²⁰ Ukrajna 1990-es függetlenné válásától 2004-ig meglehetősen változékony külpolitikai irányvonalat követett, melyben hol a nyugathoz való integráció szándéka, hol az Oroszország felé való orientálódás tűnt inkább meghatározónak. Bár a 2004. november-decemberi narancsos forradalom vezető politikai erői az euroatlanti integráció mellett törek lándzsát, már röviddel a forradalmat követően bebizonyosodott, hogy ez előtt számos stratégiai, politikai és társadalmi akadály tornyosul. Stratégiai szempontból világosan kell látnunk, hogy Ukrajna elsődleges fontosságú terepe a kelet-európai térség feletti befolyásért zajló orosz-amerikai, kisebb mértékben az orosz-nyugat-európai vetélkedésnek. Ukrajna nyugati integrációját illetően lényeges különbség mutatkozik az EU- és a NATO-tagság belső megítélésében. Az ország uniós tagságát a lakosság támogatja, sőt még az oroszbarátnak elkönyvelt politikai erők is hosszú távú célként határozzák meg. Az ukránok jelentős többsége ezzel szemben – legalábbis a közvélemény-kutatások eredményei szerint – következetesen ellenzi az ország NATO-tagságát. PÓTI László: Az ukrán kül- és védelempolitika új hangsúlyai az elnök és kormányváltás után. SVKK Elemzések 2005/1. http://hkk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2005/SVKK_Elemzesek_2005_1.pdf; PÓTI László: Az államegyesítő, a nyugatos

azon új államokban, ahol a függetlenség kikiáltását követően is erős maradt Moszkva befolyása.²²

A közép-európai opció: Az 1990-es évtized első éveiben a semlegességnél jóval reálisabbnak tűnt egy közép-európai regionális biztonsági struktúra kiépítése, amelynek nem csupán az 1940-es évekre visszanyúló történelmi hagyományai voltak,²³ de az 1989-ben megalakított Quadragonale és az ebből 1990-ben létrehozott Pentagonale révén – bizonyos értelemben – a politikai alapjai is.²⁴ Az 1991-ben Lengyelországgal kibővülő Hexagonale, illetve az 1992-ben újtárra indított Közép-Európai Kezdeményezés (KeK) azonban alapítói szándéka ellenére sem vált a térség együttműködésének motorjává. A regionális együttműködést és a térség európai integrációjának elősegítését célul tűző konzultatív fórum politikai relevanciáját ugyanis jelentősen csökkentette a visegrádi együttműködés, a CEFTA, mindezekellett pedig a közép-európai országok EU-val kötött társulási egyezményei.

Hagyományos biztonságpolitikai szempontból az 1990-es évek elejének számos regionális kezdeményezése közül csupán a visegrádi együttműködésnek volt biztonságpolitikai vonatkozása.²⁵ Jóllehet, még mielőtt a csoport hivatalos alapító rendezvényére 1991. február 15-én Visegrádon sor került volna, voltak, akik arra gondoltak, hogy annak lehet valamilyen katonai szövetségre emlékeztető funkciója is. A szakemberek korabeli véleménye azonban az volt, hogy a regionális együttműködés nem helyettesítheti a nyugati integrációra törekvést, beleértve a biztonsági intézményekhez való csatlakozást is.²⁶ Így a csoport feladata arra korlátozódott, hogy összehangolja Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország elszakadását a szovjet bloktól (pl. a Varsói Szerződés feloszlata és szovjet csapatkivonások terén), és fokozza kollektív ráhatásukat a Nyugatra integrálásuk érdekében. Bár a négy ország együttműködése azóta rendszeressé, szerteágazóvá és magas szintűvé (államelnöki, kormányfői, miniszteri) vált, az együttműködés – már ami a lehetőségeket és a konkrét eredményeket illeti – nem váltotta be az eredetileg hozzá fűzött reményeket, s nem vált a négy ország rendszeres politikai egyeztető fórumává (pl. az euro-atlanti integrációs politika terén).

Az 1996-ban újtárra indított, s ma már a délkelet-európai térség valamennyi államára kiterjedő Délkelet-európai Együttműködési Kezdeményezés (SECI)²⁷ viszont elsősorban azért érdemel figyelmet, mert biztonságpolitikai szempontból éppen a nem katonai fenyegetések,

---

és a klános: a poszt-szovjet térség 21. századi „forradalmi”. SVKK Elemzések 2005/3.

http://193.224.76.4/download/svki/Elemzések/2005/SVKK_Elemzések_2005_3.pdf; VARGA Gergely: *Az ukrán és a grúz NATO-tagság kérdése és a magyar érdekek*. Nemzet és Biztonság, 2009. január. 3-10. o.

<http://www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=219>

²¹ RÁCZ András: A külső függések csapdájában – a moldovai parlamenti választás külpolitikai háttere. SVKI Elemzések 2009/9 http://193.224.76.4/download/svki/Elemzések/2009/SVKI_Elemzések_2009_9.pdf; RÁCZ András: Alkotmányos válság és megismételt választások Moldovában. SVKI Elemzések 2009/14. http://hvk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzések/2009/SVKI_Elemzések_2009_14.pdf

²² Lásd erről: PETERSEN, Phillip: *Security policy in the post-soviet Slavic heartland and Moldova*, European Security, 1746-1545, Volume 1. Issue 3. 1992. 295-351.; PÓTI László: *Új elemek az ukrán kül- és biztonságpolitikában*, SVKK Elemzések, 2004/5.; PHINNEMORE, David: *Moldova: a step too far for EU enlargement?*, ECPR – 3rd Pan-European Conference on EU Politics, Bilgi University, Istanbul, Turkey, 21-23 September 2006. <http://www.jhubc.it/ecpr-istanbul/virtualpaperroom/031.pdf>

²³ A második világháború éveiben a csehszlovák-lengyel konföderációt célul tűző Sikorski-Benes-terv, illetve az 1945-48 közötti délszláv, illetve magyar-román konföderációs tervek.

²⁴ A Quadragonale 1989-ben, a rendszerváltás küszöbén jött létre olasz kezdeményezésre, eredetileg négy ország (Olaszország, Ausztria, Jugoszlávia és Magyarország) konzultatív együttműködési fórumaként, amely néhány projektszintű együttműködést (úthálózat, kikötők stb.) is megvitattott, illetve kezdeményezett. 1990 májusában Csehszlovákia is csatlakozott a konzultatív együttműködéshez, amelyet 1990. augusztus 1-jén intézményesítettek a résztvevők. A nyilvánosság előtt ez az együttműködési fórum "Pentagonale" néven vált ismertté. 1991-ben Lengyelország csatlakozott az együttműködéshez, amely ekkor "Hexagonale" változtatta nevét. Lengyelország belépésével egyben földrajzi súlypontja is némileg áthelyeződött. 1992-ben, Jugoszlávia felbomlását követően, az együttműködéshez először Horvátország és Szlovénia csatlakozott, s az együttműködést ettől kezdve nevezik Közép-európai Kezdeményezésnek. Az évek folyamán fokozatosan bővülő KeK-nek jelenleg a balti államok kivételével valamennyi kelet-közép-európai ország tagja. Földrajzi kiterjedése és taglétszámának növekedése ellenére a KeK nem vált a regionális együttműködés motorjává, miként azt létrehozói eredetileg tervezték.

²⁵ A Csehszlovákia (ill. ennek 1993-as szétválását követően a Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság) Lengyelország és Magyarország politikai gyűjtőnévévé vált regionális együttműködés fórumot, illetve az említett országok közötti együttműködés alapelveit az 1991. február 12-15. között tartott visegrádi találkozáson alakították ki, bár az együttműködés kezdetei 1990-re nyúlnak vissza. A visegrádi együttműködés hivatalosan mindmáig a négy ország legfontosabb közös, de nem intézményesített konzultatív fóruma.

²⁶ Az önálló kelet-közép-európai katonai szövetség gondolata később is felmerült a térségben. 1992 tavaszán például Lech Wałęsa lengyel elnök hivatalosan is javaslatot tett egy közép-európai biztonsági struktúra kiépítésére (NATO-bis). Az elsősorban taktikai jellegű kezdeményezés azonban nem talált pozitív visszhangra sem Lengyelországon belül, sem pedig azon kívül.

²⁷ Lásd részletesebben: www.seccenter.org

potenciális fenyegetések és kockázatok (az ember- és kábítószer-csempészet, illetve a határokon átívelő bűnözés) közös megfékezését tűzte célul.

Annak, hogy az elmúlt két évtizedben a közép-európai biztonságpolitikai opció kialakítására tett kísérletek nem jártak átütő sikerrel, alapvetően négy lényeges oka volt. Először is az a térség legtöbb országában eluralkodó szemlélet, mely szerint egyedül és önállóan kedvezőbbek a térség országainak integrációs, illetve csatlakozási esélyei. Másodsor az a tény, hogy a NATO-csatlakozás perspektívájának 1994-es megnyílásával a biztonság katonai dimenziójának önálló térségbeli szavatolása lényegében a legtöbb országban lekerült napirendről. Harmadszor, a térség politikai elitjeinek azon meggyőződése, illetve félelme, hogy a regionális együttműködés nem helyettesítheti a nyugati integrációt, sőt az ilyen típusú kezdeményezések hátráltathatják az előbbi folyamatot. S végül negyedszer: a NATO és az EU ellentmondásos viszonya a térség regionális kezdeményezéseivel. A Nyugat ugyanis (miközben meghirdetett programjainak jelentős része a kelet-közép-európai régiót mint egészet célozta meg) az 1990-es évek folyamán végig egy leginkább a „*regionális együttműködés – igen, regionalizmus* (értsd: regionális szintű érdekmegjelenítés) – *nem*” jelszóval jellemezhető politikát folytatott térségünkkel szemben. Ennek üzenete pedig a gyakorlatban nem csupán gátolta a régió belüli együttműködést, de integrációs vetélytársakká is tette a renacionalizáció²⁸ következtében amúgy is széttöredező kelet-közép-európai térség országait.

A biztonság önálló szavatolásának opciója: A kelet-közép-európai térség egyes országai-ban a rendszerváltás kezdetének sajátos kényszeralternatívájaként vetődött fel az önerőre való támaszkodás opciója. A térség korabeli politikusainak egy részében a szovjet blokk szétesése, a nyugati biztonsági intézmények garancianyújtási készségének hiánya, a regionális együttműködés kialakulatlansága, a semlegesség gyakorlati megvalósíthatatlansága, valamint a szomszédsági kapcsolatokban rejlő látens, illetve a délszláv térség nemzetietnikai ellentétei által szított nyílt konfliktusok szülték meg ezt a biztonságpolitikát túlzott mértékben renacionalizáló elképzelést. Az opciót védelmi vonatkozásában igen jól szemlélteti a *Magyarországon* rövid időre felmerülő „*körkörös védelem*” koncepciója, amely azonban – tekintettel az ország méreteire, geopolitikai adottságaira – megmaradt az elmélet szintjén. A biztonság önálló szavatolásának agresszív és támadó jellegű variációját viszont a milosevicsi *Szerbia* valószínűsítette meg akkor, amikor háborút indított előbb Jugoszlávia szétesését megakadályozandó, majd ennek kudarcát követően a szerbek lakta jugoszláv területek („*Szerboszlávia*”) egyesítése érdekében.

Az összeurópai (kollektív) biztonsági rendszer szorgalmazása az EBEÉ keretein belül. A kelet-közép-európai rendszerváltás eufóriája és a bipoláris európai szembenállás meghaladásának igénye szülte meg a helsinki folyamatra alapozott összeurópai biztonsági rendszer alternatíváját. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet 1990-91-es sikereinek fényében ugyanis rövid ideig sokaknak úgy tűnt, hogy az EBEÉ/EBESZ válhat az európai kontinens átfogó politikai-biztonsági intézményévé. Olyan fórummá, illetve szervezetté, mely stabil biztonsági kereteket és együttműködési teret képes nyújtani az új demokráciák számára. Egy ideig erősítette ennek az argumentációnak az erejét és valószínűségét a hasonló irányba mutató szovjet/országi érdekeltség is. Miután az 1990-es évek európai változásai – mindezekelőtt pedig a jugoszláv válságban betöltött szerepe – leértékelték az EBEÉ/EBESZ-t a

²⁸ A kelet-közép-európai térség 1989-90 utáni biztonságpolitikai irányváltását a legáltalánosabb szinten az *európaizálódás* és a *renacionalizáció* fogalmaival ragadhatjuk meg. E két, egy időben zajló folyamat a térség valamennyi országát érintette és érinti ma is. A gazdasági-társadalmi válságból való kilábalás és a gyors modernizáció reményében ugyanis a bipoláris világrend összeomlását követően szinte valamennyi kelet-közép-európai nemzet céljai között megjelent az európai politikai értékeken alapuló demokratikus jogállam és a piacgazdaság kialakítása, az európai gazdasági, illetve az euroatlanti biztonsági szervezetekhez való közeledés szándéka. Másfelől viszont – a tömbpolitika által évtizedekig rájuk oktroyált korlátozott szuverenitás fogságából kiszabadulva – valamennyien megkísérelték újrafogalmazni nemzeti érdekeiket, önálló kül- és biztonságpolitikájukat, s igyekeztek az adott körülmények között a lehető legteljesebb körűvé tenni szuverenitásukat. Vagyis bizonyos értelemben visszatértek a nemzetfejlődésnek arra a történelmi útjára, amelyről a második világháborút követően vagy azt megelőzően letérni kényszerültek.

kontinens biztonságpolitikai architektúráján belül, ez az opció sem válthatta be a korábban hozzá fűzött reményeket.²⁹

Euro-atlanti opció: Mivel a kelet-közép-európai térség legtöbb országa számára a rendszerváltás legfőbb célját a fejlett országokhoz való gazdasági-társadalmi felzárkózás jelentette, a kül- és biztonságpolitika területén az elmúlt másfél évtizedben a nyugat-európai és az észak-atlanti intézményekhez (az Európai Közösségekhez/Európai Unióhoz, valamint a Nyugat-Európai Unióhoz és a NATO-hoz) való közeledés volt az egyik legfőbb prioritás. Fontos hangsúlyozni ugyanakkor, hogy a nyugat-európai intézményekbe, illetve az észak-atlanti biztonsági rendszerbe való betagozódásuk lehetséges üteméről vallott felfogás, illetve a két intézmény valamelyikének preferálása az 1990-es évtized első éveiben, majd a 2002-2003-as Irak-vita kapcsán egyfajta, egyre határozottabb distinkcióhoz vezetett az *európai opció*, illetve az *atlanti opció* között. E megkülönböztetés okai közül hármat feltétlenül meg kell említenünk: (1) az elhúzó EU-csatlakozást, az Európai Unió gazdasági nagyhatalomként, (2) az Észak-atlanti Szövetség katonai-politikai nagyhatalomként való percipiálását, illetve (3) azt a tényt, hogy a térség országai közül a *balti országok*³⁰ és *Lengyelország*³¹ katonai és biztonságpolitikai szempontból kezdetektől az Egyesült Államokat látta/látja az egyetlen olyan hiteles nagyhatalomnak, amely hatékonyan képes szembehelyezkedni Oroszországgal. 1997-től az térség atlantistáit erősíti *Románia* is.³²

²⁹ Az EBESZ-ről lásd: OSVÁT Szabolcs – OSVÁT Krisztina – IMRE Lajos: *Az EBESZ szerepe az európai biztonsági rendszerben*, Védelmi Tanulmányok 48. SVKH, Budapest, 2002.

³⁰ A kelet-közép-európai térség országai közül kül- és biztonságpolitikai környezete a kezdetektől a 1991-ben függetlenné vált három balti köztársaságot predesztinálta leginkább az Egyesült Államok melletti elkötelezettségre. Történelmi tapasztalataik – mindenekelőtt az 1939. augusztusi Molotov-Ribbentrop paktum -, Oroszország közelsége, az országaikban élő orosz kisebbség magas aránya, valamint a kisállami lét ugyanis e három országot már függetlenségük elnyerését követően erősen atlantista irányultságúvá tette. Bár a három ország külpolitikai törekvése – a NATO és az EU-tagság – formálisan nem különbözött a közép-kelet-európai térség más államaiétól, integrációs politikájuk az előbbiektől szélesebb tartalommal bírt. A balti országok esetében ugyanis az integráció nem csupán a „Vissza Európához” jelszó realizálását jelenti, de lehetőséget látnak benne a poszt-szovjet térségtől való végleges és teljes körű elszakadásra, végleg megszüntetve a FÁK-típusú „visszarendeződség” lehetőségét. Különösen ez utóbbihoz volt/van szükségük egy erős támogatóra, s erre valójában alkalmatlannak tartották/tartják az európai egység gondolatát megvalósítani kívánó nyugat-európai nagyhatalmokat. Lásd TÁLAS Péter: *Az „új Európa” és a nemzetközi Irak-vita*. SVKK Védelmi Tanulmányok, Budapest, 2004. 37. o.

³¹ Az elmúlt két évtizedben során számos elemző úgy vélte, hogy Lengyelországnak a rendszerváltás óta kialakított és fenntartott stratégiai kapcsolata az Egyesült Államokkal, illetve határozott elkötelezettsége a transzatlanti Európa mellett elsősorban hagyományos értelemben vett biztonságpolitikai indíttatású éppúgy, mint az orosz befolyástól aggódó balti vagy az 1990-es évek háborúinak visszatérésétől féltő balkáni államoké. Valójában azonban egyetlen olyan lengyel hivatalos biztonságpolitikai dokumentumot vagy nyilatkozatot sem találunk az elmúlt években, amely azt támasztaná alá, vagy akár csupán sejtetné, hogy Lengyelország bárhol is katonai fenyegetést érzékelne közvetlen környezetéből. Ebből a szempontból Varsó számára már a NATO-tagság sem elsősorban a szövetség biztonsági garanciája miatt volt fontos, hanem sokkal inkább azért, mert egy olyan releváns szervezet tagjává vált, amelyen keresztül hatékonyan képes növelni politikai befolyását a biztonsági kérdések tekintetében. A lengyel vezetés számára az is világos volt már a kezdetektől, hogy az ország NATO-tagsága alapvetően az Egyesült Államoktól függ, szövetségsúly pedig a nemzetközi békefenntartásban és válságkezelésben vállalt szerepétől. Emellett az 1990-es évek fordulóját uraló „Vissza Európába” eufória elmúltával az is kiderült a lengyelek számára, hogy az európai integráción belül – ahol döntő mértékben és végső soron a gazdasági potenciál adja meg a tagállamok hatalmi súlyát – a gazdaságilag elmaradott Lengyelország aligha képes hamar elérni a terület és népesség szempontjából hozzá hasonló nyugat-európai országok befolyását. Ráadásul pozícióit még NATO- és EU-tagságát követően is erősen befolyásolja majd két olyan európai nagyhatalom közvetlen szomszédsága, mint Németország és Oroszország. Vagyis a *lengyel-amerikai kapcsolatokra és a transzatlanti viszonyhoz való varsói ragaszkodásra sokkal inkább úgy kell tekintenünk* (különösen amióta Lengyelországnak biztos helye van a NATO-ban és az EU-ban), *mint egy olyan politikai eszközre, amivel a mindenkor lengyel vezetés kompenzálni igyekszik Lengyelország hátrányait*, és növelni reméli az ország tényleges súlyát a világban, de különösen Európában és saját régiójában. Ez a kompenzációs atlantista politika motiválta Varsót Irak kapcsán, ahol Lengyelország úgy lett egyik legszorosabb szövetségese az amerikai-brit kettősnek és úgy kapott felkérést egy önálló stabilizációs zóna vezetésére, hogy politikai támogatása, illetve az amerikai nézőpont következetes európai képviselője mellett nem egészen kétszáz katonája (GROM) vett részt az Irak elleni katonai műveletek első szakaszában. Ez motiválta az afganisztáni lengyel kontingens létszámának megemelésére tett ígéretét a 2006. novemberi rigai csúcson, s ez motiválja abban is, hogy – miközben gyakran nyílt nemtetszését fejezi ki Európának a CFSP révén elérendő, globális biztonságpolitikai ambíciókat megfogalmazó önállósulása kapcsán – igen aktívan és kezdeményezően vesz részt az ESDP-ben. A lengyel atlantizmusról TÁLAS Péter: *A középhatalmi szerep lehetőségei és korlátai Közép-Európában – a lengyel eset*. Védelmi Tanulmányok 40. Budapest, Stratégiai Védelmi Kutató Hivatal, 2000. 108 o.; TÁLAS Péter: Egy atlantista európai eset, avagy Lengyelország útja az Európai Unióba. In: KISS J. László (szerk.): *A Huszonötök Európái*. Osiris Kiadó, 2005. 678-711. o.

³² Jóllehet a román külpolitikai tradíciók az európai opció felé tolnák az országot, a kül- és biztonságpolitika formálásában jóval nagyobb szerepe van a román politikai elitnek. 1989 után a román biztonságpolitika látványos vargabetűket tett: a hatalomra került posztkommunista elit ugyanis kezdetben a Szovjetunióval fennálló kapcsolatokat kívánta új alapokra helyezni, olyannyira, hogy a korabeli vezetés 1991-ben parafált egy, a NATO-ba való román belépést kizáró biztonsági klauzultát is tartalmazó megállapodást Moszkvával. Ez végül azért nem lépett érvénybe, mert a román parlament nem ratifikálta és megszűnt a Szovjetunió. 1997-től olyan politikai elit kormányoz az országban, amely Nyugat-barát, s ezen belül is Amerika-barát. Az ország atlantizmusában komoly szerepe van a periferizálódástól való félelemnek éppúgy, mint az Oroszországgal vitában álló Moldova mellett

A grúz-orosz háború a közép-európai térség országai

Regionális, illetve több ország közös fellépése. 2009. július 15-én huszonnégy közép- és kelet-európai politikus, illetve közéleti személyiség³³ nyílt levélben fordult az Obama-adminisztrációhoz, arra szólítva fel az új amerikai kormányzatot, hogy köteleződjön el szorosabban Európa és a kelet-közép-európai térség felé. A levél a grúz-orosz háborúra reflektálva az alábbiakat tartalmazta: „Ezzel egy időben a külpolitikában gyülekeznek a viharfelhők. Ahogy önök, mi is várunk az Európai Bizottság vizsgálatának eredményére az orosz–grúz háború okairól. De a háború politikai hatása már érezhető a térségben. Számos országot mélyen zavart, hogy látta az atlanti szövetséget tétlenül állni, amikor Oroszország megsértette a Helsink-i Záróokmány, a Párizsi Charta elveit, és egy olyan ország területi integritását, amely a NATO békepartnerségi programjának és az Euro-atlanti Partnerségi Tanácsnak is tagja – mindezt pedig arra hivatkozva, hogy határai mentén megvédi saját érdekszféráját.”³⁴ A közép-kelet-európai térség kilenc (bolgár, cseh, észt, magyar, lengyel, lett, litván, szlovák, román) nemzetét képviselő 22-ek levele volt a grúz-orosz háborúra való reagálás legszélesebb regionális megnyilvánulása. A 22-eknél jóval kritikusabb hangot ütött meg a grúziai háború, Oroszország és nyugati kormányok grúz-orosz konfliktussal kapcsolatos magatartása kapcsán az a 12 nyugat-európai (brit, francia, spanyol) és kelet-közép-európai (cseh, észt, lengyel, lett, litván)³⁵ értelmiségi és közéleti személyiség, aki 2009. szeptember 22-én a *The Guardian* című brit napilapban *Európának ki kell állnia Grúziáért* címen tette közzé nyílt levelét, felhívását.

„Most, hogy Európa megemlékezik az 1939-es Ribbentrop–Molotov-paktumról, az 1938-as müncheni egyezményről, és készül a berlini fal és a vasfüggöny 1989-es leomlásának megünneplésére, felvetődik bennünk egy kérdés. Tanultunk a történelemből? Másképp fogalmazva, képesek vagyunk elkerülni azoknak a hibáknak a megismétlését, amelyek oly sötét árnyékot vetettek a huszadik századra? Hiába sajnáljuk vagy ünnepeljük a múlt eseményeit, ha nem tanulunk belőlük. Az ilyen megemlékezéseknek csak akkor van bármiféle értelme, ha ezekből az eseményekből megtanuljuk, hogyan cselekedjünk másképpen, bölcsebben. Ha a mai Európára tekintünk, egyértelmű, hogy nem ért véget és továbbra is tragikus a történelem. Húsz évvel a kontinens felének felszabadítása után új fal épül – ezúttal Grúzia szuverén területén keresztül. Ez komoly kihívást jelent Európa állampolgárai, intézményei és kormányai számára. El akarjuk fogadni, hogy egy kis ország határait egyoldalúan, erővel meg lehet változtatni? Tolerálni kívánjuk, hogy egy nagyhatalom de facto bekebelez idegen területeket? Annak érdekében, hogy az elkövetkező történelmi megemlékezések valóban jelentőségteljesek legyenek Európa kollektív identitása és jövője szempontjából, felhívjuk az EU 27-ek vezetőit egy proaktív stratégia meghatározására annak érdekében, hogy segítsük Grúziát területének békés újraegyesítésében, és elérjük a grúz földön jogellenesen állomásozó orosz csapatok távozását. Senki sem akar konfrontálódni Moszkvával, és senki sem kívánja a hidegháború ellenséges légkörének visszatérését. Ugyanilyen fontos azonban, hogy az EU és tagállamai tiszta és világos üzenetet küldjenek Oroszország jelenlegi vezetőinek. Ahogy az Európai Unió által életre hívott, Heidi Tagliavini által vezetett bizottság készül publikálni a jelentését a grúz–orosz háború okairól, arra szólítunk fel minden európaikat, hogy emlékezzünk a közelmúlt fájdalmas tapasztalataira. Először is, egy nagyhatalom mindig fog találni vagy teremteni ürügyet a szomszédja elfoglalására, ha zavarja annak függetlensége. Emlékezzünk, 1939-ben Hitler a lengyeleket vádolta agresszió elkövetésével, és Sztálin is a finneket hibáztatta, amikor megtámadta őket 1940-ben. Hasonlóképpen, Grúzia és Oroszország esetében is a legfontosabb kérdés annak megállapítása, hogy melyik ország foglalta el a másikat, nem pedig az, hogy melyik katona adta le az első lövést. Másodszor, nagyon súlyos globális következményei lehetnek annak, hogy a nyugati államok nem voltak

román elköteleződésnek. TÁLAS Péter: Az „új Európa” és a nemzetközi Irak-vita. 69-77. RÁCZ András: A külső függések csapdájában – a moldovai parlamenti választás külpolitikai háttere.

³³ Valdas Adamkus, Martin Butora, Emil Constantinescu, Pavol Demeš, Luboš Dobrovský, Eörsi Mátyás, Gyarmati István, Václav Havel, Rastislav Káeër, Sandra Kalniete, Karel Schwarzenberg, Michal Kovac, Ivan Krastev, Alexander Kwaseniewski, Mart Laar, Kadri Liik, Martonyi János, Janusz Onyszkiewicz, Adam Rottfeld, Alexandr Vondra, Vaira Vike-Freiberga és Lech Walesa.

³⁴ A nyolcaktól a huszonnéctekig. *Politikusi levelek Kelet-Közép-Európából*. Nemzet és Biztonság, 2009. október. 77. o.

³⁵ Sőt Habsburg Ottó állampolgárságai révén – horvát, magyar, német és osztrák.

képesek választ adni egy baráti, noha kis ország feldarabolására. Az Európai Unió München és a vasfüggöny kísértése ellen jött létre. Katasztrófális volna, ha bármilyen módon úgy tünne, hogy elnézzük az olyan lépéseket, melyek a múlt század nagyobb részében háborúba és megosztottságba sodorták kontinensünket. A tét nem kisebb, mint egész projektünk sorsa, amelynek életünket szenteljük: az európai kontinens békés és demokratikus újraegyesítése.” – olvasható a Václav Havel, Valdas Adamkus, Mart Laar, Vytautas Landsbergis, Otto de Habsburg, Daniel Cohn-Bendit, Timothy Garton Ash, André Glucksmann, Mark Leonard, Bernard-Henri Lévy, Adam Michnik és Josep Ramoneda által aláírt levélben.³⁶

A 12-ek levele jól jelzi, hogy a kelet-közép-európai térségben a balti államok – ezeken belül is elsősorban Észtország³⁷ – és Lengyelország voltak a legaktívabbak a grúz-orosz háborúval kapcsolatos véleménynyilvánítás kapcsán. 2008. augusztus 9-én az észt, a lett, a litván és lengyel államfő tett közzé egy közös nyilatkozatot a grúziai helyzetről,³⁸ elítélve Oroszország akcióját. Toomas Hendrik Ilves észt, Valdis Zatlers lett, Valdas Adamkus litván és Lech Kaczyński lengyel elnök az EU és NATO részéről határozott fellépést sürgetett (pl. az oroszok vízumkönnyítésének felfüggesztését, új közös európai békefenntartó erők felállítását), s a NATO és az Európai Unió hitelességi tesztjének jelölték meg azt, miként oldják meg a konfliktust. Augusztus 12-én Kaczyński kezdeményezésére Ilves, Adamkus, Kaczyński, Viktor Juscsenko ukrán elnök és Ivars Godmanis lett kormányfő demonstratív látogatást tettek Tbilisziben, s egy 150 ezres tömeggyűlésen támogatásukról biztosították a grúz vezetést.³⁹

2008. augusztus 10-én az észt, a lett és litván parlament elnökei szólították fel közös nyilatkozatban a nemzetközi közösséget arra, hogy határozottan ítélje el Oroszország cselekedetét, s tegyen meg minden szükséges lépést a háború leállításáért és felek tárgyalóasztalhoz ültetéséért. A nyilatkozat elfogadhatatlannak minősítette a Grúzia elleni akciónak azt az orosz magyarázatát, hogy Oroszországnak meg kellett védenie Dél-Oszétiában és Abháziában élő állampolgárait. A házelnökök szerint ez az érv minden olyan állam számára aggodalmat jelent a jövőben, melynek területén orosz állampolgárok élnek. Az észt Ene Ergma, a lett Gundars Daudze és a litván Česlovas Juršėnas csalódottságának és aggodalmának adott hangot a nemzetközileg oly fontos szerepet betöltő Oroszország akciója és magatartása miatt, s kijelentette, hogy az orosz agresszió egy szuverén állam ellen igen komoly kétségeket vet fel Oroszország megbízhatóságával és szavahihetőségével kapcsolatban. A három balti politikus szerint a NATO és a nyugat-európai biztonsági intézményrendszeren belüli szolidaritás és megbízhatóság tesztje lesz, hogy miként válaszolnak a helyzetre, s egyben felszólították a nyugati kormányokat, hogy a NATO és az EU kereteiben vitassák meg, miként kívánják megakadályozni, hogy a jövőben ne fordulhasson elő hasonló helyzet.⁴⁰ Nem véletlen tehát, hogy 2008 utáni NATO-csúcstalálkozókra a baltiak és a lengyelek voltak azok, akik vitát indítottak a szövetségen belül a biztonsági garanciát jelentő 5. cikkely megerősítéséről. A baltiak a szövetség legfontosabb feladatának az agressziótól való elrettentést és a tagállamok területének megvédésére való képesség megteremtését tekintették, ennek következtében hangsúlyozták a NATO-infrastruktúra hiányát, valamint a Baltikumra vonatkozó hadműveleti védelmi tervezés szükségességét, mivel ezen államoknak korlátozottak a képességeik saját területük megvédéséhez. Elsődleges céljuk a NATO láthatóbbá tétele, valamint a védelmi tervezés az új keleti tagállamok területére vonatkozóan.⁴¹ Hasonlóképpen nyilatkozott Lengyelország is azt hangsúlyozva, mivel számára a NATO jelentősége a hagyományos biztonsági kihívásokkal szembeni védelemben rejlik, Varsó az elmúlt években határozottabb

³⁶ A nyolcaktól a huszonkettekig. Politikusi levelek Kelet-Közép-Európából. 82-83.o.

³⁷ A grúziai konfliktus alatti észt politikáról lásd: NIEDŹWIECKI, Artur: Pragmatism or prometheism? The attitude of Estonia to the conflict in Georgia. FAE Biuletyn Opinie, Nr 22/2009. Warsaw, August 2009. <http://fae.pl/biuletynopinieestoniaandtheconflictingeorgia.pdf>

³⁸ Joint Declaration of Estonian, Latvian, Lithuanian and Polish Presidents on the situation in Georgia. 2008. August 9. <http://www.president.ee/en/media/press-releases/1721-joint-declaration-of-estonian-latvian-lithuanian-and-polish-presidents-on-the-situation-in-georgia/>

³⁹ Рабочий визит до Грўзїї. 2008.08.12. <http://www.president.gov.ua/news/10910.html>; Lech Kaczyński: jesteśmy tu po to, by podjąć walkę. Rzeczpospolita, 2008. 08.12. <http://www.rp.pl/artykul/175569.html>; Lech Kaczyński w Tbilisi: Cała Europa musi być tutaj. Rzeczpospolita, 2008.08.12. <http://www.rp.pl/artykul/176071.html>

⁴⁰ Declaration of Presidents of Parliaments of the Baltic States. 2008. augusztus 10. <http://www.riigikogu.ee/index.php?id=50815>

⁴¹ VARGA Gergely: A formálódó új NATO-stratégia - két jelentés alapján. Nemzet és Biztonság, 2010. június. 39. o.

politikát várt volna el a szövetség részéről Oroszországgal szemben. Varsó a hagyományos területvédelmi feladatokra, a megfelelő elrettentési képességek fejlesztésére helyezné a hangsúlyt, szükségesnek tartja a védelmi tervezést, a NATO-infrastruktúra kiépítését, valamint hadgyakorlatok tartását a szövetség egész területén, s ennek keretében aktív szerepet vállal a Baltikum légtérfigyelési programjában.⁴²

Az egyes országok magatartása. Nem véletlen, hogy a grúz-orosz háborúval kapcsolatban a balti országok tiltakoztak a leghatározottabban, hiszen a háború és annak politikai, geopolitikai üzenete a – Moszkva által ún. közel-külföldnek tekintett – posztszovjet utódállamokat érintette legérzékenyebben. Közülük is különösen azokat, ahol viszonylag nagy arányban élnek orosz kisebbségek (Észtországban 25%, Lettországban 27%, Litvániában 5%. Ukrajnában 21%), illetve amelyeknek Oroszország már korábban is megkérdőjelezte területi integritását (Ukrajna, Moldova). Számukra ugyanis az ötnapos háború időszakában Grúzia az első dominónak tűnhetett, s ez alighanem joggal aggasztotta őket. Míg azonban *Észtországban*, *Lettországban* és *Litvániában* egyöntetű és egyértelmű volt Oroszország katonai akciójának és érvrendszerének elítélése,⁴³ s a Grúzia melletti szolidaritás, Ukrajna esetében erősen megoszlott a politikai elit véleménye.

Mint ismeretes a grúziai konfliktus kirobbanásának két verziója terjedt el 2008 augusztusában: a grúzok álláspont szerint elsőként Oroszország támadta meg Grúziát, az oroszok álláspontja szerint viszont Tbiliszi jelentett be és kezdett háborút Dél-Oszétia ellen. A két álláspont nemzetközi érvényesítéséért igen komoly médiaháború indult a felek között, s ebben a balti államok és Lengyelország egyértelműen Tbiliszi mellé állt.⁴⁴ Ebben komoly szerepe volt annak, hogy a négy ország a kezdetektől ellentmondásosnak és következetlennek látta az Egyesült Államok, a NATO és az Európai Unió politikáját.⁴⁵

Mint már említettük a narancsos forradalommal *Ukrajnában*⁴⁶ hatalomra került Viktor Juscsenko egyértelműen és határozottan kiállt Grúzia mellett és támogatta a tbiliszi vezetést. Nem véletlen, hogy 2009 augusztusában maga Medvegyev orosz elnök támadta meg ukrán kollégáját, szemére vetve, hogy Kijev Oroszország-ellenes politikát folytat és folytatott a grúz-orosz háború időszakában is (támogatta Szaakasvilit az orosz támadás időszakában, fegyvert adott el Tbiliszinek, Oroszország kárára szövetkezett az EU-val a gázkereskedelem terén, visszafogta az orosz flottát a Fekete-tengeren).⁴⁷ Tény, hogy az ukrán elnök által felügyelt külügyminisztérium adott ki figyelmeztetést az orosz flottának és felszólította Oroszországot csapatainak kivonására is a konfliktus idején.⁴⁸ Juscsenko elnöknél valamivel visszafogottabbnak bizonyult Julia Tyimosenko kormányfő, aki az augusztusi konfliktus időszaka alatt csupán arról nyilatkozott, hogy az ukrán kormány a demokratikusan megválasztott grúz vezetéssel szolidáris, Grúzia szuverenitását tiszteletben kell tartani, illetve hogy mindkét fél tömeges erőket vetett be.⁴⁹ Szemben az elnökkel – aki csak félszívvvel támogatta az „EU béketervét”⁵⁰ – az ukrán kormányfő határozottan kiállt a soka által kritizált terv mellett. Az ellenzéki Viktor Janukovics és a Régiók Pártja ugyanakkor a 2008 augusztusában támogatta Dél-Oszétia és Abházia függetlenedését, Grúziát nevezte meg felelősnek a konfliktus kirobbantásáért (mondván: ártatlan orosz állampolgárokat támadt), s nem kommentálta az EU béketer-

⁴² Uo. 41.o.

⁴³ VALASEK, Tomas: *What Does The War In Georgia Mean For Eu Foreign Policy?* Centre of European Reform, Briefing Note, August 2008. http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/briefing_georgia_15aug08_tv-1136.pdf

⁴⁴ TÁLAS Péter: *A grúz-orosz háború geopolitikai értelmezése.* 68-69.o.

⁴⁵ NIEDŹWIECKI, Artur: *Pragmatism or prometheism?* 8-9. o.

⁴⁶ Az ukrán magatartásról lásd: KUZIO, Taras: *Strident, Ambiguous and Duplicitous. Ukraine and the 2008 Russia-Georgia War.* Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization, Volume 17, Number 4 / Fall 2009. 371. o.

http://www.taraskuzio.net/International%20Relations_files/Kuzio_Georgia_Demok.pdf; KENDALL, Bridget: *Russia's neighbours go their own way.* BBC, 21 August 2008. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7575813.stm>

⁴⁷ BUGAJSKI, Janusz: *Georgian Lessons. Conflicting Russian and Western Interest sin the Wider Europe.* CSIS, 2010. november. 51-54. o. http://csis.org/files/publication/102110_Bugajski_GeorgianLessons.WEB.pdf

⁴⁸ *Ukraina ostrzega rosyjską Flotę Czarnomorską.* wiadomosci.wp.pl, 2008.08.10. <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Ukraina-ostrzega-rosyjska-Flote-Czarnomorska,wid,10241576,wiadomosc.html?ticaid=110dba>; *Ukraine calls on Russia to pull out its troops from Georgia.* Unian, 2008.08.08. <http://www.unian.info/news/266149-ukraine-calls-on-russia-to-pull-out-its-troops-from-georgia.html>

⁴⁹ KUZIO, Taras: *Strident, Ambiguous and Duplicitous.* 371. o

⁵⁰ GRONO, Magdalena Frichova: *Georgia's Conflicts: What Role for the EU as Mediator?* Initiative for Peace-Building, March 2010. 40. o. http://www.initiativeforpeacebuilding.eu/pdf/Georgia_March2010.pdf

vét.⁵¹ Érdekes azonban megjegyezni, hogy hatalomra kerülve 2010-ben Janukovics már letagadta, hogy valamikor is támogatta volna a grúziai szakadár köztársaságok függetlenségét, s a nemzetközi joggal ellentételenek nevezte Abházia, Dél-Oszétia és Koszovó elismerését.⁵²

A grúz-orosz konfliktus követően Juscsenko javaslatot tett az ukrán védelmi képességek felülvizsgálatára és védelmi költségvetés növelésére, de ennek megvalósítását Janukovics választási győzelme még inkább pedig a 2008-as pénzügyi gazdasági válság megakadályozta.⁵³ Fontos jeleznünk további két dolgot: egyrészt hogy az ukrán narancsos erők vereségét nem grúz-orosz háború okozta, hanem a 2004-es forradalom elitjének politikai kudarca, miként Ukrajna NATO-tagsági terveiről való lemondása, illetve a keleti biztonságpolitikai opcióhoz való visszatérése sem a kaukázusi konfliktusnak, illetve konfliktus hatásának az eredménye, hanem a Viktor Janukovics mögött felsorakozó politikai elit stratégiai törekvése volt.⁵⁴

Fehéroroszországban Alexander Lukasenka elnök kijelentette, hogy "Oroszország nyugodtan, okosan és gyönyörűen cselekedett".⁵⁵ Szergej Szipidorszki miniszterelnök bejelentette, hogy Minszk humanitárius segélyt küld Dél-Oszétiába és kész több ezer dél-oszét gyermeket fogadni a következő két hónapban.⁵⁶ Maria Vansina, a Külügyminisztérium helyettes szóvivője pedig úgy fogalmazott: "a katonai erő alkalmazása Dél-Oszétiában, a civil áldozatok, a vérontás, a gazdasági veszteségek, az emberek békés életének összeomlása, mély aggodalommal tölt el bennünket. Csak az azonnali tűzszünetet, a békés és civilizált módon történő tárgyalás biztosítja a stabilitást a Dél-Oszétiában és az egész Kaukázusban".⁵⁷ Fontos ugyanakkor, hogy a 2008 decemberében az IMF-hez kölcsönért forduló, majd 2009 májusában az EU Keleti Partnerségi Programjához csatlakozó Minszk – többszöri ígérete és bejelentése ellenére – végül nem ismerte el Dél-Oszétia és Abházia függetlenségét, ami miatt komoly vitába keveredett Moszkvával. Az elismerésről való lemondás mögött részben a nyugati kormányok komoly figyelmeztetései, részben Lukasenka azon szándéka húzódozott meg, hogy demonstrálja országa Moszkvától való függetlenségét.⁵⁸ A szakadár köztársaságok elismerését tehát még a Moszkvával jó kapcsolatot fenntartó posztszovjet államok is aktuális politikai megfontolásaiktól tették függővé. És bár az orosz-belorusz kapcsolatokban 2009-től egyre több összezörrenés és konfliktus tanúi lehettünk, ezeknek nem volt köze a 2008-as kaukázusi eseményekhez.

Moldova – a befagyasztott transzdnyisztriai konfliktussal, egy igen erős orosz befolyással a háta mögött – az általunk vizsgált többi posztszovjet államhoz képest óvatosabbnak, passzívabbnak és megosztottabbnak mutatkozott a 2008. augusztusi grúz-orosz háború időszakában. Vlagyimir Voronyin elnök csupán arra kérte az Európai Uniót, hogy találjon békés megoldást a konfliktus megoldására.⁵⁹

Lengyelországban – melynek elnöke, mint már jeleztük, nemzetközileg is igen aktív volt a konfliktus idején – a kormányzat a külpolitikáért felelős köztársasági elnök háttérében maradt, de alapvetően támogatta Kaczyńskit. Władysław Sikorski külügyminiszter és lengyel külügyminisztérium már első nyilatkozataikban „súlyosnak” nevezték a helyzetet és „megengedhetetlennek” a grúziai területek bombázását. A kormány a kommunikáció terén is támogatta a grúz vezetést, amikor lehetővé tette, hogy a lengyel köztársasági elnök honlapját használja Tbiliszi a nemzetközi közösséggel való kommunikációra.⁶⁰ Lech Kaczyński a konfliktus során mintegy tucatnyi telefonbeszélgetést folytatott le európai politikusokkal, augusz-

⁵¹ KUZIO, Taras: *Strident, Ambiguous and Duplicitous*. 371.o.

⁵² Yanukovych: *Recognition of independence of Abkhazia, South Ossetia and Kosovo violates international law*. Kyiv Post, June 4 2010. <http://www.kyivpost.com/content/politics/yanukovych-recognition-of-independence-of-abkhazia-68638.html>

⁵³ BUGAJSKI, Janusz: *Georgian Lessons*. 52-54. o.

⁵⁴ Uo. 53. o.

⁵⁵ *Belarus leader applauds Russian response to South Ossetia crisis*. RIA Novosti, 2008.08.19.

<http://en.rian.ru/world/20080819/116132622.html>; KENDALL, Bridget: *Russia's neighbours go their own way*.

⁵⁶ *Belarus Sends Aid After Reproach*. The Moscow Times, 15. August 2008.

<http://www.themoscowtimes.com/news/article/belarus-sends-aid-after-reproach/369811.html>

⁵⁷ Maria Vanshina, Deputy Head for Information, responding to media questions with regard to the developments unfolding in South Ossetia. http://www.mfa.gov.by/en/press/news_mfa/e1b9a9a6020af566.html

⁵⁸ BUGAJSKI, Janusz: *Georgian Lessons*. 54-55. o.

⁵⁹ KENDALL, Bridget: *Russia's neighbours go their own way*.

⁶⁰ *Prezydent udostępnił swoją stronę internetową władzom Gruzji*. Gazeta Wyborcza, 2008.08.10.

http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,5573606,Prezydent_udostepnil_swoja_strona_internetowa_wladzom.html

tus 11-én este az Egyesült Államok elnökével is.⁶¹ Fontos ugyanakkor jelezni, hogy a lengyel kormány épp a kaukázusi krízis napjaiban jutott megegyezésre az Egyesült Államokkal arról, hogy egy rakétavédelmi bázist építenek, illetve Patriot-rakétákat telepítenek Lengyelországba. A felek ugyanakkor tagadták, hogy a megállapodásnak köze lett volna a grúz helyzethez.⁶² 2008 októberének elején az NATO európai erőinek főparancsnoka, James Craddock tábornok arra kérte a szövetség hatóságait, hogy olyan védelmi terveket dolgozzanak ki a balti országok és Lengyelország számára, melyek biztosítják az 5. cikkelyből fakadó biztonsági garanciákat. A kérdésről lényegében nyílt vita kezdődött, amelyben az Egyesült Államok és Nagy-Britannia (illetve a kelet-közép-európai kormány) támogatta, az oroszokkal való viszony kiéleződésétől félt Németország és Franciaország pedig ellenezte az ötletet.⁶³

A visegrádi országok egy része (Csehország, Magyarország, Szlovákia), akik védettebbnek érezték magukat egy potenciális orosz katonai fenyegetéstől, ugyanakkor energiaellátásukban Oroszországtól függtek, óvatosabbak voltak a grúziai konfliktust illetően.

Csehországban Vaclav Klaus nyilatkozataiból egy olyan kép kerekedett ki, hogy a cseh elnök a grúziai eseményeket a koszovói függetlenség egyoldalú nyugati elismerése következményének tartja, Moszkvát és Tbiliszit egyaránt felelős tekinti és elítéli a háború kirobbanásáért, s határozottan elutasítja azokat a véleményeket – így Mirek Topolanek cseh kormányfő és kormánya véleményét is –, melyek a 2008 grúziai augusztusát az 1968-es csehszlovák augusztus között vontak párhuzamot. Az elnök úgy fogalmazott, hogy 1968-ban Csehszlovákia nem foglalta el Kárpátalját, Dubcek tettei és kijelentései pedig nem hasonlíthatók Szaakasviliéhez.⁶⁴ Klausot opponálta Karel Schwarzenberg cseh külügyminiszter, aki szerint a cseh elnök figyelmen kívül hagyta Moszkva felelősségét az eseményekben, s sajnálkozást fejezte ki, hogy cseh kabinet és cseh elnök nem konzultálnak olyan lényeges kérdésekben, mint a kaukázusi krízis.⁶⁵ A kaukázusi konfliktust követően Csehország is csatlakozott azon országokhoz, akik szerint a NATO-nak a jövőben alapvető feladatára, a tagállamok területének védelmére kellene koncentrálnia. Szemben azon Lengyelországgal – ahol a politikai elit alapvetően egyetértett a rakétavédelmi rendszer telepítésével (vita legfeljebb arról folyt, hogy az amerikai vagy NATO rendszer legyen) – Csehország a többségi álláspont úgy vélte, hogy Csehországnak tartózkodnia kellene a rakétavédelmi létesítmények befogadásától, s ennek az álláspontnak a változását az amerikai-orosz kapcsolatok fejlődésétől kellene függővé tenni.⁶⁶

Magyarországon, ahol a kívülállóknak úgy tűnt,⁶⁷ hogy kormány igyekszik nem tudomást venni a Grúziával szembeni orosz fellépésről, elsősorban a korabeli ellenzék (Fidesz, SZDSZ) és a köztársasági elnök (Sólyom László) emelte fel a hangját Moszkva akciójával szemben. Ennek során az államfő az 1968-as csehszlovák bevonuláshoz hasonlította az „aggodalmat keltő” eseményeket, Orbán Viktor pedig egyrészt felszólította a Gyurcsány Ferenc miniszterelnököt, hogy hangsúlyosabban ítélje el az orosz lépéseket, az oroszokat pedig arra, hogy haladéktalanul vonuljanak vissza, másrészt 1956-hoz hasonlította a kaukázusi eseményeket. *"Olyasmi történt, amely a hidegháború vége óta nem fordult elő. A nyers erőpolitika birodalmi szemléletű és erejű érvényesítése, amelyet Oroszország most vállalt, az elmúlt 20 évben ismeretlen volt"* – fogalmazott a Fidesz elnöke.⁶⁸ Eörsi Mátyás szabaddemokrata képviselő ellátogatott a háború sújtotta Grúziában is, s ezt követően arról beszélt, hogy nagy a hasonlóság az 1956-os magyarországi, az 1968-as csehországi, illetve a grúziai ese-

⁶¹ KACZMARSKI, Marcin: *Polska polityka wschodnia na tle polityki wschodniej Unii Europejskiej czyli europa idzie na wschód (po 2005 roku)*. Centrum Stosunków Miedzynarodowych, Warszawa, é.n. 17-20. o.
http://csm.org.pl/fileadmin/files/Biblioteka_CSM/Raporty_i_analizy/2009/Marcin%20Kaczmarek_POLSKA%20POLITYKA%20WSCHODNIA%20NA%20TLE%20POLIT.pdf

⁶² *Regional Risk Watch*. Central Eastern Europe. Issue 3/2008. 22th. August 2008. 15. o. http://www.pri-center.com/documents/Regional_Risk_Watch_220808.pdf

⁶³ A térség kormányai nem tartottak elképzelhetetlennek egy belső ukrán vagy belorusz destabilizációt, melyek hatása áterjedhet a környező országokra. BUGAJSKI, Janusz: *Georgian Lessons*. 60. o.

⁶⁴ LAZAROVÁ, Daniela: *Czech political scene split over Georgia*. Radio Praha, 2008.08.15.
<http://www.radio.cz/en/section/curraffrs/czech-political-scene-split-over-georgia>; BUGAJSKI, Janusz: *Georgian Lessons*. 62. o.

⁶⁵ *Regional Risk Watch*. Central Eastern Europe. 10. o.

⁶⁶ VARGA Gergely: *A formálódó új NATO-stratégia - két jelentés alapján*. 38. o.

⁶⁷ *WikiLeaks: Nem vett tudomást Grúzia orosz lerohanásáról Gyurcsány*. Origo, 2011.09.03.

<http://www.origo.hu/itthon/20110903-wikileaks-nem-vett-tudomast-gruzia-orosz-lerohanasarol-gyurcsany.html>

⁶⁸ *Orbának 56 jutott eszébe az orosz hadműveletekről*. Index, 2008.08.14. <http://index.hu/belfold/ovgruzorsz08/>

mények között. Ugyanakkor mind a magyar kormány, mind Orbán reakcióit „megfelelőnek” ítélte.⁶⁹

Szlovákiában későn szűkszavúan reagált a kormányzat az eseményekre, s az egyetlen olyan térségbeli országnak bizonyult, amely semmilyen formában nem ítélte el Moszkvát. Robert Fico augusztus 13-án úgy fogalmazott, hogy Grúzia provokálta ki a beavatkozást, amely ezt követően valóban erőteljes volt. A szlovák kormányfő a harcok és az ellenségeskedés azonnali befejezésére szólított fel, s egyetértett saját külügyminisztériumának meglehetősen semmitmondó első nyilatkozatával, amelyet kiegyensúlyozottnak nevezett.⁷⁰ Fontos ugyanakkor jelezni, hogy Fico kormányfő a kaukázusi krízis idején jelentette be, hogy Szlovákia nem ismeri el Koszovó függetlenségét és a koszovói útlevelet sem. A szlovák vezetőknek ezt a döntését komoly mértékben befolyásolhatta a kaukázusi krízis, amelyet éppúgy saját kisebbségi problémáinak szempontjából ítél meg, mint Koszovó kérdését, jóllehet sokan e döntésekben és a szlovák kritikáltságban Pozsony erősödő Moszkva-barátságát vélték felfedezni.⁷¹ A konfliktust követően Pozsony is kérte a NATO-t az 5. cikkely megerősítésére, viszont határozottan ellenezte a rakétavédelmi rendszer Kelet-Közép-Európába való telepítését, Oroszországban pedig potenciális stratégiai együttműködési partnert lát, akinek a NATO-val való együttműködését elő kívánja segíteni.⁷²

A balkáni országok közül Románia inkább a baltiak, Szerbia pedig az oroszok álláspontjával azonosult, míg Bulgária és Horvátország igyekezett semleges maradni.

Romániában Trajan Basescu elnök Grúzia területi integritása mellett állt ki, felszólított az ellenségeskedések felfüggesztésére és tárgyalások elkezdésére, s azt ígérte országa csatlakozik a NATO és az EU erőfeszítéseire.⁷³ Augusztus végén Voronin moldáv elnökkel találkozáva Koszovóra és Dél-Oszétiára vonatkozóan az Basescu úgy fogalmazott: „*az elmúlt évek példája azt mutatja, hogy a kollektív kisebbségi jogok biztosítása egyes országokban az állam széthullásához vezetett. Ez nem jó megoldás*” – tette hozzá.⁷⁴ Augusztus 15-én a román külügyminisztérium nyilatkozatban ismerte el, hogy Románia szállított román gyártmányú fegyvereket Grúziának, de leszögezte: az ügylet nem ütközött a nemzetközi jog előírásaiba. A román média ehhez azt is hozzátette, hogy Románia a legnagyobb fegyverszállító a térségbe.⁷⁵ A konfliktust követően Románia a NATO-n belül azt az álláspontot képviselte, hogy a szövetség fokozott figyelemmel legyen Fekete-tenger térsége és Balkán-térség iránt, s tartson egyensúlyt a területvédelem és expedíciós műveletek között, s kezdetektől úgy nyilatkozott, hogy szívesen befogadja a rakétavédelmi rendszer elemeit.⁷⁶ Ezek a román elvárások azonban nem a grúz-orosz konfliktushoz kötődtek.

Szerbiában Mirko Cvetković miniszterelnök a konfliktus megszüntetését és üdvözölt minden olyan békés és tárgyalásos erőfeszítést, amely megkísérli, hogy véget vessen a válságnak. Vuk Jeremić külügyminiszter ugyanakkor bírálta Tbiliszit mondván: a koszovói megoldás veszélyes precedens a világ minden táján, s a kaukázusi konfliktus is megmutatta, milyen veszélyeket hordoz a probléma megoldásának militáns megközelítése.⁷⁷ Oliver Ivanović, a Koszovóval foglalkozó minisztérium államtitkára ugyancsak a grúz vezetést tette felelősség a történelemért, mondván: Tbiliszi – amelyre módszerek és inspiráció tekintetében hatott a koszovói példa – Dél-Oszétiában ugyanazt a hibát követte el, amit Belgrád 1999-ben

⁶⁹ WikiLeaks: Nem vett tudomást Grúzia orosz lerohanásáról Gyurcsány.

⁷⁰ Slovak Prime Minister Knows Who Provoked this War in the Caucasus. Hnonline.sk, 2008.08.13. <http://hnonline.sk/news/c1-26396000-slovak-prime-minister-knows-who-provoked-this-war-in-the-caucasus>; VALASEK, Tomas: *What Does The War In Georgia Mean For Eu Foreign Policy?*

⁷¹ Regional Risk Watch. Central Eastern Europe. 20. o.

⁷² VARGA Gergely: *A formálódó új NATO-stratégia - két jelentés alapján.* 44. o.

⁷³ Comunicat de presă. 09. August 2008. http://www.presidency.ro/pdf/date/10126_ro.pdf; Comunicat de presă. 12. August 2008. http://www.presidency.ro/pdf/date/10131_ro.pdf

⁷⁴ Romanian president: Kosovo issue foreshadows similar direction in South Ossetia. 21 August 2008.

http://news.xinhuanet.com/english/2008-08/21/content_9563328.htm

⁷⁵ MAE confirmă livrarea de arme către Georgia. EVZ.ro, 15. August 2008. <http://www.evz.ro/detalii/stiri/romania-acuzata-ca-ar-fi-furnizat-arme-georgiei-816622.html>

⁷⁶ VARGA Gergely: *A formálódó új NATO-stratégia - két jelentés alapján.* 44.

⁷⁷ Jeremić takes draft ICJ resolution to New York. August 14. 2008. http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2008&mm=08&dd=14&nav_id=52690

Koszovóban.⁷⁸ A szerbiai vezetés Oroszország melletti álláspontját Moszkva Koszovó függetlenségének nyugati elismerését erősen kritizáló álláspontja, a Szarajevóval szembenálló boszniai szerbek melletti kiállása, a szerb társadalom hagyományos oroszbarátsága valamint az ország Oroszországtól függő energiapolitikája befolyásolta.⁷⁹ Érdekes, hogy 2008 augusztusában sem Moszkvában, sem pedig Belgrádban nem tűnt fel, hogy Moszkva Grúziával kapcsolatos álláspontja visszamenőleg és alapjaiban kérdőjelezi meg az orosz vezetés csecsen-politikáját.

Bulgáriában Ivajlo Kalfin külügyminiszter augusztus 10-én az európai álláspontot részéstitte erős támogatásában, a külügyminisztérium pedig két nappal korábban komoly aggodalmának adott hangot, hogy a chinvali polgári áldozatokról szóló jelentésekkel kapcsolatban.⁸⁰ A szocialista vezetésű szófiai kormányzatnak – amelynek erős oroszbarát tradíciói voltak – a háború jó alkalom volt EU-elkötelezettsége bizonyítására. Az ellenzék Bulgáriában is igyekezett kritizálni részben a kormányt (a markáns álláspont hiánya miatt), részben pedig Oroszországot agresszív fellépése miatt.⁸¹ Szófia a kaukázusi konfliktust követően a NATO-n belül azon országok közé tartozik, akik fokozott figyelmet fordítanak a területvédelem jelentette kihívásokra, támogatják Oroszországgal együttműködést, és szívesen befogadják a rakétavédelmi rendszer elemeit. Itt jegyezzük meg, hogy mint Bulgária, mind pedig Szlovákia esetében történetileg-társadalmilag megalapozott az oroszbarátság.

Horvátország álláspontjában is jelentős súllyal esett a latba az ország orosz energiatervekben tervezett szerepe,⁸² de legalább ilyen fontos volt, hogy az ország ENSZ BT tagja volt. Vice Skračić horvát ENSZ-nagykövet határozottan kiállt Grúzia területi integritása és szuverenitása mellett, s elfogadhatatlannak tartotta megsértésüket. Bár elismerte, hogy Oroszország jelentős érdemeket szerzett békefenntartóként a dél-ozsét területeken, elfoglalásával messze túllépte szerepét. A feleket az ellenségeskedés beszüntetésre és azonnali tárgyalásokra szólította fel.⁸³ Horvátország talán az egyetlen a kelet-közép-európai NATO-tagállamok között, amelynek szövetségesi prioritásai között nem szerepel a területvédelem és az 5. cikkely megerősítése.⁸⁴

Összességében megállapíthatjuk, hogy a kelet-közép-európai térség államai a grúz-orosz háborút saját korábbi biztonságpolitikai stratégiájuknak megfelelően percipiálták. Egyetlen térségbeli kormányzat számára sem okozott stratégiai változásokat implikáló sokkot az ötnapos háború. Az egyes országok határozottságát – elsősorban a balti államokét és Lengyelországét – nem annyira az orosz, mint inkább a nyugati államok magatartása tette radikálisabbá a konfliktus időszakában, illetve „követelődőbbé” a konfliktus után. Ugyancsak fontos tényező volt a kaukázusi események megítélésében az a tény, hogy az országok rendelkeztek-e kisebbséggel, s milyen volt a többség és kisebbség általános viszonya. Mivel a térségben 1989-91-től az európaizálódás mellett a renacionalizáció is kulcsfontosságú szerepet töltött be (a balkáni és balti országok esetében a kezdetektől, a többiek esetében elsősorban NATO- és EU-tagságuk után), ez a grúziai események megítélésére is erősen rányomta bélyegét.

A grúz-orosz háború helyi értéke a kelet-közép-európai biztonságpercepcióban

Tanulmányunk befejező részében arra teszünk kísérletet, hogy meghatározzuk a grúz-orosz háború helyi értékét, súlyát, szerepét a kelet-közép-európai biztonságpercepcióban. Írásunk bevezetőjét azzal fejeztük be, hogy igen találóan jellemezte az ön napos háborút kiváló könyvének címben Ronald D. Asmus: „*Egy kis háború, amely megrázta a világot*”. Az eddigi-

⁷⁸ SPAIĆ, T.: *Rat u Gruziji inspirisan Kosovom*. Blic.rs 2008.08.11. <http://www.blic.rs/Vesti/Sveti/52610/Rat-u-Gruziji-inspirisan-Kosovom->

⁷⁹ BUGAJSKI, Janusz: *Georgian Lessons*.62-64. o.

⁸⁰ Калфин: *България е за силна европейска позиция за Южна Осетия*. Ibox.bg, 2008.08.10. http://news.ibox.bg/news/id_980367452; МВНР изрази безпокойството си от случващото се в Южна Осетия. Darik-news, 2008.08.08. http://dariknews.bg/view_article.php?article_id=279551

⁸¹ *Regional Risk Watch. Central Eastern Europe*. 7. o.

⁸² Uo.

⁸³ *Security Council holds Third Emergency Meeting as South Ossetia conflict intensifies, expands to other parts of Georgia*. 10. August 2008. Security Council SC/9419.5953rd Meeting (AM). <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9419.doc.htm>

⁸⁴ VARGA Gergely: *A formálódó új NATO-stratégia - két jelentés alapján*. 40-41.o.

ek alapján Asmus állítását kiegészíthetjük azzal, hogy megrázta, de nem változtatta meg. Egyet kell ugyanis értenünk Csiki Tamás *Az új Nemzeti Katonai Stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében* című, kiváló tanulmányának következő gondolataival: „az elmúlt bő húsz évben Európa országainak három alkalommal volt (lehetett) szüksége arra, hogy felülvizsgálják nemzeti védelempolitikájukat és a fegyveres erők jövőképevel, feladatrendszerével kapcsolatos koncepcióikat. A hidegháborút követő években az alapjaiban megváltozott biztonságpolitikai környezetre kellett reagálni, túllépve a blokkpolitikán és egy nagyméretű európai fegyveres konfliktus fenyegetésén. Az ezredfordulóhoz közeledve Kelet-Közép-Európa országainak euró-atlanti integrációja, NATO- és EU-csatlakozása formálta át a térség államainak fenyegetettség-percepcióját, és megváltoztatta a fegyveres erők felhasználásának jellegét, az országvédelemről a koalíciós válságkezelő műveletekre helyezve a hangsúlyt. Végül a 2008 óta tartó gazdasági válság – amely Európát, ezen belül Kelet-Közép-Európát különösen keményen sújtotta – a stratégiai célok felülvizsgálatának újabb hullámát kényszerítette ki.”⁸⁵ Vagyis a grúz-orosz konfliktus nem tartozik a közép-kelet-európai térség biztonságát és biztonságpercepcióját stratégiaileg meghatározó események közé. Nem csupán eleve helyi jellege miatt, de sok egyéb miatt sem.

Mint kiderült a grúz-orosz háború Oroszország szempontjából is meglehetősen felemásra sikeredett, s ezt nem kerülte el sem a NATO, sem pedig térségünk biztonságpolitikai elemzőinek figyelmét. Az ötnapos háború sok egyéb mellett az orosz fegyveres erők reformfolyamat eredményeinek tesztje, illetve vizsgálja volt, s bár orosz erők megnyerték a háborút, a vizsga elég vegyes eredménnyel, összességében pedig inkább gyengén sikerült. Négyesi Áron *Az orosz haderőreformok eredményei a haderő-szervezet és a személyi állomány tekintetében* c. tanulmányában joggal hívja fel a figyelmet a következőkre:

„Oroszország és Grúzia esetében két reálisan össze nem mérhető katonai hatalom csapott össze. A konfliktusban Oroszország nagyobb létszámú és erősebb katonai ereje a helyi terepviszonyokat jól ismerő dél-ozsét félkatonai erőkkel együttműködve felül tudott kerekedni – de korántsem az előzetes orosz várakozásoknak megfelelően, egy globális nagyhatalomhoz méltóan, gyors és hatékony formában, hanem lassan, akadozva, veszteségeket elszenvedve.

Ugyan az orosz fegyveres erők fel voltak készülve a műveletre és a logisztikai támogatás és a tüzérő is megfelelő volt, de rosszul ítélték meg a grúz légvédelem képességeit, amelynek következtében az orosz légierő hét repülőgépet veszített, és az orosz gyalogsági különítményekre maradt az a feladat, hogy végül kiiktassák a grúz légvédelmi rendszereket. Továbbá az orosz csapatlégvédelem képtelen volt megfelelő támogatást biztosítani az orosz szárazföldi csapatoknak. A grúz erők éjszaka hatékonyabban tudtak működni, mint az orosz erők, annak ellenére, hogy sokkal kevesebb éjjellátó eszközt használtak, mint az orosz gyalogsági vagy páncélos erők. Pozitívum volt ugyanakkor, hogy Oroszország különböző katonai körzetekből rövid időn belül képes volt koordinálni erőit, ami azt mutatta, hogy a stratégiai és hadműveleti szintű vezetés-irányítási rendszerek jól fel voltak készülve a háborúra. A stratégiai szint felkészültségével ellentétben taktikai szinten adódtak problémák, ugyanis az orosz alakulatok között nem volt megfelelő a koordináció, és nehézségekkel küszködtek az ellenség pozícióinak meghatározásában is.”⁸⁶ Nem véletlen tehát, hogy Moszkva a grúz-orosz háború tapasztalatainak levonását követően, igen gyorsan – már 2008 szeptemberében – egy újabb haderőreform-programot hirdetett. Ennek eredményei (részben a világgazdasági válság, részben a végiggondolatlanság miatt) öt év távlatából elég vegyesek.

Oroszország katonai problémái mellett azonban alighanem a gyorsan bekövetkező eseményeknek is igen komoly szerepe volt abban, hogy a kaukázusi ötnapos háború percepcionális hatásai nem váltak meghatározóvá. 2008 őszén kirobbant a pénzügyi és hitelválság, majd 2009-től gazdasági válsággá szélesedett. 2010-től az Egyesült Államok Oroszországgal szemben meghirdette a „reset” politikáját, részleges visszavonulásba kezdett (csökkentette globális katonai szerepvállalását), s stratégiai érdeklődése pedig egyre inkább Ázsia fe-

⁸⁵ CSIKI Tamás: *Az új Nemzeti Katonai Stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében*. SVKK Nézőpontok 2013/3. Budapest, 2013. 14 o.

⁸⁶ NÉGYESI ÁRON *Az orosz haderőreformok eredményei a haderő-szervezet és a személyi állomány tekintetében*

lé fordult.⁸⁷ 2011 márciusában vette kezdetét a stratégiai átalakulásokat beindító az Arab Tavasz, melyet 2012-től – miután időbeli elhúzóadás miatt elfogytak felőle az évszakok – egyre inkább arab ébredésként említene az elemzők.

Sokan úgy vélik, hogy ahogyan az arab tavasz romba döntötte, de legalábbis megbénította a NATO és Európai Unió korábbi években meghirdetett formális politikai és biztonságpolitikai kezdeményezéseit a Mediterráneumban, úgy az grúz-orosz háború és következményei az EU szomszédságpolitikáját torpedózták meg. A probléma csupán az ezzel az érveléssel, hogy szomszédságpolitika – miként arra több elemző is rámutat – már az ötnapos háború előtt léket kapott.⁸⁸

Tehát sem a NATO, sem pedig az Európai Unió nem tekintette a kaukázusi konfliktust stratégiai konzekvenciákkal járó problémának. Mielőtt azt hinnénk, hogy a nyugati hatalmak meghátrálásra készítették a kelet-közép-európai országokat, sietünk leszögezni, hogy stratégiai dokumentumaik alapján térségünk országai maguk sem tekintik annak. Nincs ugyanis egyetlen egy térségbeli ország sem, amely egy hagyományos katonai támadásnak komoly esélyét látná.⁸⁹ 2008 óta térségünkben a védelmi kiadások minden országban csökkentek, s haderőreformok nem kaukázusi konfliktus, hanem a gazdasági világválság kényszere miatt hajtják végre a kelet-közép-európai államok.⁹⁰

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a kelet-közép-európai országokra leginkább kijózanítóan hatott az ötnapos háború éppúgy, mint a konfliktus nemzetközi kezelése, illetve következményei. Sokkolni aligha sokkolhatta őket, mert a konfliktus várható és előre jelezhető volt. A mértékadó elemzők, köztük Sz. Bíró Zoltán számára legalábbis két dolog már 2008 augusztusa előtt világos volt. Először: annak esélye, hogy az 1990-es évek véres háborúi során elvesztett két „engedetlen” terület, Abházia és Dél-Oszétia békésen visszatérjen Tbiliszi politikai felügyelete alá, még középtávon is felettébb kicsi. Másodszor: azt Moszkva biztosan nem fogja megengedni, hogy Tbiliszi erőszakkal szerezze vissza ezeket a területeket. Komoly tévedés volt továbbá az abház és dél-oszét példa lehetőségét bármilyen formában is Kelet-Közép-Európára, például a Baltikumra vetíteni. Nem állíthatjuk, hogy Moszkva a térséggel fennálló kapcsolataiban mindig jóhiszeműen és jóindulatúan jár el, két dologgal azonban feltétlenül számolnia kellett, és számolt. Egyrészt, hogy minden a Baltikumban kialakult status quo megváltoztatására irányuló törekvése radikálisan rontja kapcsolatait a számára kulcsfontosságú nyugati nagyhatalmakkal (mivel bármely ilyen elmozdulás a NATO és az EU belső kohézióját kérdőjelezné meg, amihez e hatalmak ragaszkodnak). Másrészt azzal is tisztában volt és van, hogy nem tud olyan körülményeket és életviszonyokat teremteni, amelyek a baltikumi orosz kisebbség számára vonzóvá tennék "anyaországgként".⁹¹

A térségünk országai ismét szembesülhettek azzal, az elmúlt néhány évben megváltozott a nemzetközi rendszer. Bár kétségtelen, hogy továbbra is az Egyesült Államok maradt az egyetlen teljes értékű globális nagyhatalom, ám korántsem mindenható. Afganisztán, Irak, Észak-Korea, Dél-Oszétia és Abházia esete legalábbis azt mutatja, hogy a regionális nagyhatalmaknak (Iránnak, Kínának vagy Oroszországnak) közvetlen környezetükre – már csak geopolitikai előnyüknél fogva – jóval nagyobb és relevánsabb hatásuk van, mint az Egyesült Államoknak vagy a NATO-nak, az EU-ról nem is beszélve. Tehát az amerikai elnöknek is prioritásokban és rangsorokban kell gondolkodnia az Egyesült Államokat és szövetségeseit érintő biztonsági kihívások kezelésekor (ezek: Afganisztán, illetve Pakisztán, Irán, Közel-Kelet, Észak-Korea), s számolnia kell azokkal a szereplőkkel, akik geopolitikai helyzetüknél fogva partnerként, vetélytársként vagy ellenfélként hatással lehetnek erre. Elsősorban ebből a szempontból kell viszonyát kialakítania Oroszországhoz is, amelynek jelentős hatása volt,

⁸⁷ VARGA Gergely: Külpolitikai várakozások Barack Obama második elnöki ciklusa előtt. SVKK Elemzések 2013/2. http://hkk.uni-nke.hu/downloads/kozpontok/svkk/Elemzesek/2013/SVKK_Elemzesek_2013_2.pdf

⁸⁸ TÁLAS Péter: *Az európai szomszédságpolitika stratégiai dilemmáiról*. Nemzet és Biztonság, 2011 június. 44-50. o. <http://www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=440>; PEŁCZYNSKA-NAŁECZ, Katarzyna: Integracja czy imitacja. UE wobec wschodnich sasiadów. Prace OSW 36. Warsaw, April 2011.

⁸⁹ CSIKI Tamás: *Az új Nemzeti Katonai Stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében*. 9-11. o.; DE FRANCE, Oliver, WHITNEY, Nick: *Europe's Strategic Cacophony*. ECFR Policy Brief, 2013. http://ecfr.eu/page/-/ECFR77_SECURITY_BRIEF_AW.pdf

⁹⁰ Lásd erre vonatkozóan CSIKI Tamás: *A gazdasági válság hatása Magyarországra és egyes szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére I-III*.

⁹¹ SZ. BÍRÓ Zoltán: Az abház és a dél-oszét kérdés változó dimenziói. Nemzet és Biztonság, 2008 június. 27-37. o. <http://www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=64>

van és lehet az Afganisztán, Irán és kisebb mértékben Észak-Korea által keltett problémák megoldására.

A kelet-közép-európai országok többsége az elmúlt évtized során a NATO és az Európai Unió tagjává vált; térségünk legtöbb állama minden korábbi történelmi korszakához képest stabilabb és biztonságosabb környezetbe került. Ezen a tényen – minden revizionista retorikája ellenére – az utóbbi időben egyébként gyengülő Oroszország még regionális nagyhatalomként sem változtathat. Megítélésünk szerint nem is szándékozik. A szóban forgó országok a tagságokkal lehetőséget kaptak a felzárkózásra és a fejlődésre, sőt az európai és a világ eseményeinek tényleges politikai súlyuknál nagyobb befolyásolására. Az pedig, hogy ezt képesek-e kihasználni vagy sem, kizárólag rajtuk múlik. Miként mai problémáik többségének (gazdasági válság, energiatüggőség, az EU területén eszközölt orosz bevásárlások stb.) megoldását sem várhatják másoktól.